

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 8ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1970

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ κ. ΛΕΩΝ. Θ. ΖΕΡΒΑ

Ὡς γνωστὸν ὁ Πλάτων ἐξέβαλε τοὺς ποιητὰς ἀπὸ τὴν Πολιτείαν του. Τοῦτο ὁμως δὲν εἶχε καμμίαν συνέπειαν. Ἐν πρώτοις ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ἦτο ἰδανική, δηλαδὴ οὐτοπιστική. Ἀφ' ἑτέρου, θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδιωχθῆ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐκ τῆς ἰδανικῆς ταύτης Πολιτείας. Δὲν ἔγραψε βεβαίως στίχους, ἀλλὰ τὸ συγγραφικὸν του ἔργον περιλαμβάνει συχνὰ λογοτεχνικὰ κείμενα ἐξαιρετικῆς ποιότητος. Ἀρκεῖ, νομίζω, νὰ ὑπενθυμίσω τοὺς θαυμασίους μύθους ποὺ εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τοὺς διαφόρους διαλόγους καὶ ἄλλα ἔργα του.

Οἱ ποιηταὶ δὲν ἀπεβλήθησαν ἐκ τῆς Πολιτείας ἀλλὰ κατώκησαν πάντοτε ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ πολὺ συχνὰ μετώκησαν εἰς τὰ Κυβερνεῖα καὶ εἰς τὰς ἀδελὰς Ἑγεμόνων, ἀκόμη δὲ πολλὰς φορὰς ἐκυβέρνησαν καὶ οἱ ἴδιοι.

Ποιητικὸν χρέος, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, εἶναι μία πολυσήμαντος ἔκφρασις ποῦ, ὡς φυσικόν, δὲν δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῆ εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ὁμιλίας. Ἡ Ἀκαδημία ὁμως ἐκάλεσεν ὑμᾶς νὰ παρακολουθήσετε σήμερον ὁμιλίαν μὲ θέμα «Ποιητικὸν χρέος», διότι ἀναμένει ὅτι ὁ ὁμιλητής, χρησιμοποιοῦν τὸν τίτλον τῆς ὁμιλίας ὡς γενικὸν περιγράμμα, θὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ποιητικὴν εἰσφοράν, ὡς δεῖγμα τοῦ ποιητικοῦ του χρέους.

Παρακαλῶ τὸν ποιητὴν κ. Ἀθανασιάδην Νόβαν, ὅπως λάβῃ τὸν λόγον.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΕΩΡΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

ΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΧΡΕΟΣ

Φοβοῦμαι ὅτι ὁ τίτλος τῆς σημερινῆς μου ὁμιλίας θὰ σᾶς ἐμβάλῃ, ἴσως, σὲ κάποια ἀνησυχία. Καὶ θὰ ἦταν ἡ ἀνησυχία σας δικαιολογημένη ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσω διεξοδικὴν ἀνάπτυξιν τῆς δεοντολογίας τοῦ ποιητικοῦ λειτουργήματος.

Ὁ κίνδυνος νὰ μακρογορήσῃ κανεὶς ὅταν ξανοιχτῇ σὲ παρόμοιο θέμα εἶναι σχεδὸν ἀναπόφευκτος. Καὶ πολὺ δύσκολο θὰ εἶναι νὰ μείνῃ εὐχάριστος μέχρι τέλους ὁμιλητής, ὅσες πνευματικὲς δυνάμεις χάριτος κι ἂν δυνηθῇ νὰ ἐπιστρατεύσῃ. Γιατὶ θὰ ἐμπλακῇ, θέλει δὲ θέλει, σὲ θεωρίες φιλοσοφικῆς, σὲ φυσιολογικῆς αἰσθητικῆς, σὲ κριτικῆς παραδοξολογικῆς, πού δὲν ἔχουν τελειωμό.

Εἶχα τὴν τιμὴ νὰ μιλήσω λίγο παλαιότερα ἄλλες δύο φορές ἀπὸ τὸ Βῆμα τοῦτο ἐπάνω σὲ θέματα σχετικὰ. Τὴν πρώτη φορά (τὸ 1955) γιὰ τὴ «*Λυρικὴ Ποίησι*». Τὴ δεύτερη (τὸ 1965) γιὰ τὸν «*Ποιητικὸ Λόγο*». Ἐπὶ ἄλλαξαν αἰσθητὰ μορφή τὰ θεματά μου ἐκεῖνα ἀπὸ τότε. Καὶ δυστυχῶς ἄλλαξαν μᾶλλον στὸ χειρότερο. Ἄλλὰ δὲν πρόκειται οὔτε νὰ τ' ἀναμνησκῶ, οὔτε νὰ τὰ ἐπιμηκύνω γιὰ νὰ τὰ συγχρονίσω. Ἄνωφελο, ἄλλωστε, θὰ ἦταν, γιὰτὶ δὲν ἔχει πάρεῖ ἀκόμα ἢ ἐξέλιξι τοὺς τελειωτικὸ σχῆμα, πού θὰ ἐπέτρεπε νεώτερόν τοὺς ἀξιολόγησι. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς θὰ περιορισθῶ στὴν ἐπιλογή ὠρισμένων αἰώνιων, κατὰ τὴ γνώμη μου, θεμελιωδῶν καὶ ἀναλλοιώτων ἀξιῶν, πού διέπουν τὸ ποιητικὸ δαιμόνιο καὶ τὸ καθιστοῦν οὐσιῶδες στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Γιατὶ αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ αἰώνιες ἀξίες τῆς γενέσεως, τῆς ὕψης καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἶναι ἐκεῖνες, πού, ὅπως δὲν ἔπρεπε, ἀχρηστεύονται στὴν ἐποχὴ μας, ἢ, ἐπιεικέστερα, ἀμφισβητοῦνται καὶ παραμερίζονται, ὥστε καὶ τὸ χρέος τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴν τέχνην του καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν του νὰ συγγέεται.

Στὸ ἐρώτημα : «*Τί εἶναι ποίησι ;*», πού ἐξακολουθεῖ νὰ τίθεται συχνὰ καὶ δὲ θὰ πάψῃ ποτὲ ν' ἀπασχολῇ τοὺς στοχαστικούς, νομίζω ὅτι θὰ μπορούσε νὰ δοθοῦν σὰν εἶδος ἀπαντήσεως τὰ ἐρωτήματα : «*Τί εἶναι ψυχὴ ;*», «*Τί εἶναι μεταφυσικὴ ἀνάγκη ;*». Εἰς τί ἀκριβῶς συνίστανται αὐτὲς οἱ πνευματικὲς δυνάμεις, πού εἶναι ἀσώματες, ἅυλες κι ὅμως κυβερνοῦν πρόσωπα καὶ πράγματα ; μοιρώνουν ἄτομα καὶ σύνολα ; προσδιορίζουν στιγμῆς φευγαλέες καὶ καταστάσεις αἰωνόβιες ; Ποιὸς ἄραγε εἶναι ὁ χῶρος καὶ ὁ πόρος τοῦ ἀχανοῦς ἐσωτερικοῦ κόσμου, πού δίνει ἐκ βαθέων τὴν ὠραιότερη χροιά καὶ τὴν ὑψηλότερη σημασία καὶ τὴ γλυκύτερη γεῦσι σ' ὅλα τοῦ ἐπιστητοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τὰ φαινόμενα ; Πῶς πλαστοργεῖται ὁ ἀόρατος ἐκεῖνος χρυσοὺς κρῖκος, ὁ ἀσφρηγῆλατος, ὁ ἀχειροποίητος, πού συνδέει, μόνον αὐτός, τὸν Ἄνθρωπο μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ τὸν ὀρίζοντα, μὲ τὸ σύμπαν, μὲ τὸ Θεὸ — καὶ πρῶτα - πρῶτα μὲ τὸν ἄλλον, τὸν πλησίον του, Ἄνθρωπο ; Πόσες βαθύρριζες ἀπορίες ! Πόσα εὐάνθιστα ἐρωτηματικά !

Ἄν εἶναι ἡ ζωὴ τόσο ὠραία γιὰ ὅλα ἐμᾶς τὰ ἔμφυχα ὄντα, κατὰ μέγα μέρος τοῦτο ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι εἶναι κατάσπαρτη, ὅπως τὸ ἀνοιξιάντικο λιβάδι ἀπὸ τὰ πολύχρωμα ἀγριολούλουδα, εἶναι κατάσπαρτη καὶ αὐτὴ ὅλη ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἐρωτηματικῶν καὶ θανμαστικῶν. Ἐρωτηματικὰ χωρὶς ἀπάντησι. Θαν-

μαστικά χωρίς ἐξήγησι. Ἄλλοίμονο στήν Ἀνθρωπότητα ἂν ἔλθῃ ποτὲ ὥρα πού θὰ λάβουν σαφή, ἐξαντλητικὴν ἀπάντησι ὅλα τὰ ἐρωτηματικά της! Ἄλλοίμονό της ἂν κάποτε δὲν θὰ βρῖσκη πιὰ πρόσφορο ἔδαφος νὰ φυτέψῃ αὐθόρμητα ἢ Ἀνθρωπότητα τὰ κυπαρισσάκια τῶν θαυμαστικῶν της! Ὅλα μαζί τὰ ἄλλα σημεῖα τῆς στίξεως, δὲν ἔχουν στὸ γλαφυρὸ κείμενο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τὴν ἀξία πού ἔχουν τὰ ἐρωτηματικά καὶ τὰ θαυμαστικά! Γιὰ νὰ πλαισιώσω τὴν εἰκόνα μου, θέλω νὰ διευκρινίσω ὅτι, γενικώτερα, δὲν βλέπω τὴν παράγραφο τῆς ζωῆς τοῦ καθενός μας ν' ἀρχίζει μὲ μιὰ παῦλα καὶ νὰ τελειώνει μὲ μιὰ τελεία. Βλέπω σὰ λίκνο τῆς ζωῆς — τὸ ροδοπέταλο τῆς καμπύλης τοῦ ἐρωτηματικοῦ. Βλέπω σὰν τέρμα της — τὴν εὐθυτενῆ τοῦ θαυμαστικοῦ κατακόρυφο . . .

Ἐκεῖ ἀνάμεσα στὸ «τί εἶναι ψυχὴ;» καὶ στὸ «τί εἶναι μεταφυσικὴ ἀνάγκη;», ἐκεῖ ἀνάμεσα πού πέφτει καὶ γονιμοποιεῖται ὁ σπόρος τῆς θρησκευτικῆς λατρείας, ἐκεῖ βλασταίνει καὶ τῆς ποιήσεως τὸ ἐρωτηματικό.

«Δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξῃ πολλὴν πραγματικότητα ὁ ἄνθρωπος», πιστοποιεῖ ὁ Ἑλιοτ. Ἐρωτῶ: Ποιὸς θὰ τοῦ μετριάσῃ, ποιὸς θὰ τοῦ ἀποσεισῃ τὸ ἀβάσταχτο αὐτὸ βάρος τοῦ πραγματικοῦ; Τὸ ἴδιο, μὲ ἄλλα λόγια, πρῶγμα βεβαιώνει καὶ ὁ Πῶλ Βαλερύ: «Στὸν ἄνθρωπο λείπει, ἔχει γράφει, αὐτὸ π ο ὄ δ ἐ ν ὄ π ἄ ρ - χ ε ι». Καὶ ρωτᾷ: «Ποιὸς θὰ τοῦ τὸ προσφέρῃ;» Ἀπαντῶ: «Ἡ Ποίησι!» «Ἡ πηγὴ πού ξαναιώνει δὲν εἶναι μῦθος!», μᾶς λέγει ὁ Σίλλερ. «Ὀνομάζεται ποίησι!». Αὐτὴ εἶναι ἡ μάγισσα, προσθέτω, πού παίρνει τὴν ἀνυπαρξία καὶ τὴν κάνει ὑπαρξι. Παίρνει τὴν ὑπαρξι καὶ τὴν κάνει ἀνυπαρξία. Παίρνει τὸ Μηδὲν καὶ τὸ κάνει Πᾶν. Παίρνει τὸ Πᾶν καὶ τὸ κάνει Μηδέν. Ἄλλὰ τὸ παραδοξότερο εἶναι ὅτι τὰ συμπλέκει μεταξὺ τους κατὰ τρόπο πού βλέπετε τάχα τὸ πᾶν διὰ μέσου τοῦ μηδενός καὶ τὸ μηδέν διὰ μέσου τοῦ παντός. Κατὰ τρόπο πού θαυμάζετε τὸ πᾶν ὡς μηδέν καὶ τὸ μηδέν ὡς πᾶν. Ἀμφοτέρωθεν δὲ σὰν ἀξεδιάλυτο ὄνειρο μὲ τόσην ὁμως ἐπάρκεια μαγείας ὥστε νὰ προσδοκᾷ σὰν βέβαιη τὴν ἐπαλήθευσί του.

«Συνταιριάζει τ' ἀταίριαστα», γράφει ὁ Ἕλληνας ποιητής. «Παντρέουε μὲ τρόπο αὐθάδη ὀργανισμούς πού ἀπέχουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ πού κανεὶς δὲν θὰ ὄνειρευόταν νὰ τοὺς κάμῃ ζευγάρι», γράφει ὁ Γάλλος ποιητής.

Ἡ πρωτοδημιουργητὴ γέφυρα, πού ὕψωσεν αὐτόματα τὸ τόξο της γιὰ νὰ ἐνώσῃ τάχα τὸν φυσικὸ μὲ τὸ μεταφυσικὸ κόσμον, ἦταν ἢ ποίησι. Γέφυρα στερεωμένη — δηλαδὴ ἀστερέωτη — κι ἀπὸ τίς δυὸ μεριεὶς στὸ χάος, χτισμένη μόνο μὲ τίς ἀνταύγειες, θαρρεῖς, ἀφανοῦς οὐράνιου τόξου. Γέφυρα ἀσχεδιάστη, ἀμαστόρευτη, ἀπαράληπτη, ἀφρούρητη. Γέφυρα ἄγουσα ἀπὸ τὴ γῆ τοῦ ὄνειρου στὸν οὐρανὸ τῆς μαγείας. Ποίησι ἦταν ἢ παρθενικὴ ἀνασκιόρησι τῆς ἐνδόμυχης μετα-

φυσικής ανάγκης τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πρῶτος ἀνεξήγητος κραδασμὸς τοῦ συναισθηματικοῦ του. Ἡ πρώτη ἀναζήτησι τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη του ἀνάτασι πρὸς τὸ Ἀπόλυτο. Τὸ πρῶτο του Βῆμα πρὸς τὴν ἔρευνα, τὴ γνωριμία καὶ τὴν προσέγγισι τοῦ παράλογου.

Στὴν ποιητικὴ συγκλίνησι, στὴν ποιητικὴ ἔκφρασι ὀφείλομε ἀπὸ γενέσεως κόσμου ἕως σήμερα τὴν τάσι πρὸς τὸ Ἀπόλυτο καὶ τὴν ἀπόδρασι πρὸς αὐτό.

Ἡ θρησκευτικὴ πίστι ξεσήκωσε τὰ δυσδιάκριτα χράρια τῆς ποιητικῆς φυγῆς πρὸς τὸ ἄγνωστο, γὰρ νὰ χαράξῃ περίπου ἐπάνω σ' αὐτὰ τὴ δική της γέφυρα. Ποῦ εἶναι γέφυρα στερεωμένη στὴν κατάνυξι καὶ στὸ δέος. Γέφυρα βαθυθέμελη, περιφρούρητη, θεσμοθετημένη. Γέφυρα μετάγουσα ἀπὸ τὴ γῆ τοῦ πόνου στὸν οὐρανὸ τῆς κρίσεως.

Ἄπειρες ἀκούγονται οἱ φανερὲς φωνὲς τοῦ φυσικοῦ («Εἶναι»). Μοναδικὴ ἡ ποίησι μυστικὴ φωνὴ τοῦ μεταφυσικοῦ («Ἐπέκεινα»). Συνθέτει ὅλες τὶς ἄλλες φυσικὰς φωνὲς σὲ μία. Καὶ πάλιν αὐτὴ ἡ μία δική της φωνὴ δὲν μοιάζει νὰ εἶναι, θαρρεῖς, ἐκ τοῦ κόσμου τούτου!

«Ἡ ποίησι, εἶπεν ὁ Τολστοῖ, εἶναι τὸ μεγαλύτερο μετὰ τὴν ὁμιλία δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο». «Εἶναι ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῆς ἀνθρωπότητος», εἶπεν ὁ Χάμαν. «Τί εἶναι ποίησι; Νὰ κάνῃς ἕνα μαργαριτάρι ἀπὸ ἕνα δάκρυ!» ἔγραψεν ὁ Μυσσέ. «Μοῦ δίνεις τὸν πηλὸ καί, νά, τὸν κάνω χρυσάφι», τραγουδοῦσε ὁ Μπωντλαίρ. «Ἡ ποίησι εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους!» ἀναφωνεῖ ὁ Ἰσλανδός, Βραβεῖο Νόμπελ, Λάξνες. Κι ὁ Ζὰν Κοκτώ: «Ἡ ποίησι δὲν θὰ ἦταν τίποτε ἂν δὲν ἦταν τὸ πᾶν!».

Μεγάλῃς ὀλκῆς ποιητὲς, κριτικοὶ καὶ φιλόσοφοι, αὐτοὶ ποὺ ἀκούσατε καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμα, ἀρχαῖοι, παλαιοὶ καὶ νεώτεροι, προσπάθησαν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ προσδιορίσουν τὴν ὕψή, τὴν ἔννοια, τὴ μαγικὴ ἐπενέργεια τῆς ποιήσεως. Μὰ ἐκεῖνη ξέφυγε, ξεφεύγει, θὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ ὅλους... Εἶναι ἡ ἀσύλληπτη χρυσασαλλίδα τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ τοῦ ὑπερρητοῦ! Ἡ ἀραχνοῦφαντη ἀπόχρη ποὺ θὰ τὴν συλλάβῃ δὲν ἔχει ἀκόμα ἐφευρεθῆ!

Ἄς ἀφήσουμε τὴν ποίησι στὰ ὕψη της γιὰ νὰ πλησιάσουμε τὸν ποιητὴ:

«Ὁ ποιητὴς ἀναδημιουργεῖ τὸ Σύμπαν», ἔγραψεν ὁ Ἄντριε Μωρουά. «Ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ ἄνθρωπος στὴν ὁλότητά του», ἔγραψεν ὁ Σοπενάουερ. Καὶ πρόσθετε: «Ἐκεῖνο ποὺ προσφέρει ὁ ποιητὴς εἶναι ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρη ἕως τὰ μύχια βάθη της».

Αἶ, ποιητὴ! Νὰ εἶσαι ὁ μύστης, ὁ λειτουργός, ὁ ἱεροφάντης ἐνὸς τόσο ὑψηλοῦ Μυστηρίου δὲν εἶναι καθόλου μικρὸ προνόμιο. Ὅσο πιὸ βαρῦτιμη ὁμως εἶναι ἡ σφραγίδα δωρεᾶς ποὺ ἔλαβες ἄνωθεν, τόσο πιὸ βαρῦμοχθο εἶναι τὸ ποιη-

τικό σου χρέος ἐδῶ κάτω στή ζωή. Μπορεῖ νὰ εἶσαι — καί πρέπει νὰ εἶσαι — τὸ πιὸ ἐλεύθερο πλάσμα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἄλλὰ δὲν εἶσαι χωρὶς χρέος! Μπορεῖ νὰ εἶσαι ὁ πιὸ αὐτόνομος κυρίαρχος. Ἄλλὰ δὲν εἶσαι χωρὶς εὐθύνη!

Ἐψῶσον, ποιητή, κατακόρυφα ἕως τὴν ὑπέρτατη κατανόησι τοῦ χρέους σου. Ἀπλώσον ἕως τὴν εὐρύτατη συναίσθησι τῆς εὐθύνης σου.

«Ἄχ, ποιητή! ἐσὺ πιὸ ἀδύνατε κ' ἐσὺ πιὸ δυνατὸ μὲς στοὺς ἀνθρώπους!» εἶχεν ἀναφωνήσει ἡ Σέλμα Λάγκερλεφ. Προσπάθησε, ποιητή, μὲ τίμια πίστι, μὲ γνήσιο ἐνθουσιασμό, προσπάθησε νὰ ἀναδημιουργῆς μὲ τὴν ἀδυναμία σου, πού εἶναι ἡ πονεμένη σου εὐαισθησία, μὲ τὴ δύναμί σου, πού εἶναι ἡ ἐνθεή σου ἔμπνευσι. Προσπάθησε καὶ μὲ τίς δυὸ αὐτὲς ιδιότητες ἀνταγωμμένες, ἑναρμονισμένες, προσπάθησε νὰ ἀναδημιουργῆς τὸν ὑπεραισθητὸ παράδεισο τῆς ζωῆς. Τῆς παρούσης ζωῆς. Δίνε στοὺς πονεμένους παρηγοριά. Δεῖχνε στοὺς κοντόφθαλμους ὁμορφιά! Ζωντάνευε τὰ ἰδανικά! Ἐξευγνέλιζε τοὺς πόθους! Ἀναπτέρωνε τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς! Πίστευε ὅτι ὑπηρετεῖς ἔτσι τὴν καθαρὴ Ἀλήθεια, τὴν μόνη αὐταπόδειχτη Ἀλήθεια! πού εἶναι ἡ Ὅμορφιά!

Καμμιά εὐνοια τῶν Θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι πολυτιμότερη ἀπὸ τὸ δῶρο τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων. Καὶ στὴν ὑπερούσια περιοχὴ τοῦ δώρου τούτου, καμμιά ἄλλη ἀνθρώπινη δεξιότητα δὲν ἀποκορυφώνει τὴν ἀξία του ὅσο ἡ ἔκφρασι τοῦ αἰσθήματος μὲ ἁρμονία, μὲ γοητεία. Ὅσο τὸ ζωντάνεμα τῆς Ἰδέας μὲ τρόπο τέτοιον ὥστε καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου νὰ γίνῃ ἐνέργεια καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ νὰ παραμείνῃ πνοή.

Αὐτὰ τὰ ἐξαιρέτα δῶρα σοῦ προσφέρονται, ποιητή!

Σοῦ προσφέρονται προνομιακά. Ὅχι στὸ νοῦ, ἀλλὰ στὴν ψυχὴ. Ὅχι μὲ τὴ μαθητεία, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔμπνευσι.

Προκύπτει, νομίζω, ἀφ' ἑαυτοῦ σὰν θεμελιῶδες ποιητικὸ χρέος τοῦτο: Νὰ σέβεται ὁ ποιητὴς ὡς τὸ *sacrosanto* τῆς πνευματικῆς του λειτουργίας, τὴν ἔμπνευσι! Νὰ πιστεύῃ ὅτι ὑπάρχει σὰν ποιητὴς μόνον ὅταν ὑπάρχῃ ἐκείνη. Ὅτι δὲν ὑπάρχει κὰν ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κι αὐτή. Ἡ ἐπίκτητη παιδεία θὰ τοῦ προσθέσῃ πολλὰ. Ἡ βιωμένη πεῖρα περισσότερα. Ἡ ὀριμότητά του θὰ τὸν μεστῶσῃ. Ἡ λογικὴ γνώση θὰ τοῦ ὀργανώσῃ τὴν διαισθητικὴ γνώση. Ἄλλ' ἂν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπιπρόσθετοι ἐμπλουτισμοὶ τοῦ φθείρουν τὴν παρθενικότητα τῆς ἐμπνεύσεως, τοῦ περιορίσουν τὴν ἐλεύθερη κυριαρχία της, ζημιὰ κι ὄχι ὠφέλεια θὰ τοῦ προσπορίσουν. Ἄς προσπαθῆσῃ νὰ μὴ συγκατοικήσῃν στὸ ἴδιο διαμέρισμα ἡ παιδεία μὲ τὴν ἔμπνευσι! Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ ἔμπνευσις καὶ ἡ ἔμπνευσις ἦν πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ ποιητὴς εἶναι ἡ ἔμπνευσις! Δὲν λατρεύεται ὁ Ἀπόλλων μὲ τὴ Λογικὴ. Λατρεύεται μὲ τὸν Οἶστρο! Δὲν ἀνεβαίνεται ὁ Παρνασσὸς μὲ τέθριππον ἄρμα.

Ἐνεβαίνεται μόνον μὲ τὸν Πήγασσο. Δανεῖζει, κατὰ τὸν Παλαμᾶ, ἢ Ἀθηνᾶ στὸν Ἀπόλλωνα χρυσὸ χαλινάρι γιὰ νὰ μὴν παραστρατίξῃ ἐπικίνδυνα ὁ Πήγασσος ἀπὸ τοὺς ἀχανεῖς ὀρίζοντες τοῦ ὑπερλογικοῦ καὶ τοῦ ἐξωλογικοῦ στίς κακοτράχαλες γκρεμίλες τοῦ παράλογου. Ραδιενέργεια ἐκπέμπεται ἀπὸ τὰ ἀνεξερεύνητα βᾶθη τοῦ ὑποσυνειδήτου, ἀπὸ τὰ δυσθεώρητα ὕψη τοῦ ὑπερσυνειδήτου. Ὁ ἀτομικὸς ἀντιδραστικὸς, — γιὰ νὰ συγχρονισθοῦμε περισσότερο — πὺν δίνει φῶς καὶ κίνησι, ἔναρξι καὶ ἀποτελεσματὴν ποιητικὴ δημιουργία εἶναι ἀμηχανοποίητος. Τὸν θέτει σὲ λειτουργία ἢ ὑπέροτατη Ἀρχή, ἢ Ἀυταρχὴ τῆς Ζωῆς. Ποιά εἶναι; Μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ Πνεῦμα. Μπορεῖ καὶ μιὰ σταγόνα ὕδρογονου. Μπορεῖ νὰ εἶναι τῆς Ὑλῆς τὰ ἐνζυμα, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ τὰ ἄζυμα τῆς Ἀντι-ὕλης! Μόνον ἢ Γένεσις ξέρει τὸ μυστικόν. Ἄλλὰ τὸ μυστικὸ τῆς Γένεσεως ποιὸς τὸ ξέρει; . . .

Εἶναι τόσον αὐτονόητο, κι ὅμως τώρα τελευταῖα τόσον ἀπολησμονημένο, ὥστε νὰ χρειάζεται ὑπόμνησι κραυγαλέα, ὅτι ὁ ἐφέστιος Θεὸς τοῦ ποιητικοῦ βασιλείου εἶναι ἢ ἔμπνευσι. Χωρὶς τὴν ἐπιφοίτησί της ἄς μὴ βάλῃ ποτὲ τὰ δάχτυλά του ὁ ποιητὴς στίς χορδὲς τῆς λύρας του! . . . Ἡ ὥρα τῆς μυσταγωγίας δὲν θὰ ἔχῃ σημάει! Ἡ ἔμπνευσι κι ὄχι ἢ σκέψι θὰ σοῦ προσκομίσουν, ποιητὴ, τὰ Τίμια Δῶρα. Καὶ τὰ τίμια δῶρα δὲν εἶναι θέματα, εἶναι μηνύματα. «Ἐγκύμονας τὴν ψυχὴν» κι ὄχι «ἐγκύμονας τὸν νοῦν» ἤθελε τοὺς ποιητὲς ὁ Πλάτων. «Θείαν μανίαν» κι ὄχι ψυχρὴ σκέψι, ἐνθουσιασμὸ καὶ ὄχι λογικὴ, τοὺς καταλόγιζε. Σὲ σημεῖο πὺν ἄυτοσχεδιάζουν κι ὄχι νὰ συνθέτουν. «Μαντιπολεῖ δ' ἀκέλευστος ἄμισθος ἀοιδά», ἔλεγε κι ὁ Αἰσχύλος. «Μαντεύεο, Μοῖσα, προφατεύσω δ' ἐγώ», παρακαλοῦσε ὁ Πίνδαρος. «Ποιὸς γνωρίζει τὸν ἀληθινὸ συγγραφέα τῶν ἔργων ἐνὸς ποιητῆ; Κανεῖς! Οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος!» εἶχεν εἰπῆ ὁ Ζὰν Κοκτώ στὸ λόγο τῆς ὑποδοχῆς του στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία.

Καὶ πραγματικά, πόσες φορὲς ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς, ἀδιάφορο ἂν μεγάλος, μέτριος ἢ μικρός, γνήσιος καὶ τίμιος ὅμως, πόσες φορὲς γράφει δλόκληρα ποιήματα πὺν δὲν πρόλαβε κὰν νὰ τοὺς σκεφθῇ οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος; Οὔτε μιὰ κάποια σπονδυλικὴ στήλη, πού, ὅπως ἔγραφεν ὁ Ραμπιντρανὰθ Ταγκόρ, πρέπει νὰ ἔχῃ μέσα του κάθε ποίημα γιὰ νὰ διασφαλίζεται ἢ ἐνότητά του. Τὸν θωπεύει μόνον τὸν ποιητὴ ἀνάλαφρα ἢ Ἰδέα στὸ μέτωπο καὶ κάποιος ἀόρατος Ἄλλος τοῦ ὑπαγορεύει ψιθυριστὰ στίχους - τόσους στίχους, τόσους ὠραίους στίχους! Ἐνα δλόκληρο, ἄρτιο ποίημα! . . . Καὶ μὴν ἀπατώμεθα! Ἀδτὰ τὰ πηγαῖα, τὰ αὐθόρμητα, τὰ «καθ' ὑπαγόρευσιν» τῆς ἐμπνεύσεως ποιήματα εἶναι τὰ ζωντανότερα, τὰ ὑγιέστερα, τὰ μακροβιότερα. Δὲν ὑπάρχει πὺν εὐφρόσυνη, πὺν ἱκανοποιητικὴ στιγμή γιὰ τὸ δημιουργὸ ἀπὸ ἐκείνη, πὺν μιὰ θαυμαστὴ παρθενογονία γενεᾶ, σὰν ἀναπάντεχα, σὰν ἀπίστευτα καὶ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀκόμα, ἕνα ἀκέραιο, ἄρτιμελὲς

πλάσμα φαντασίας, πού τὸ ἀποθέτει σὰν ἔκθετο στὰ χέρια του καὶ τοῦ λέει :
Εἶναι δικό σου ! Ἐπιμελήσου το !

Ἐνθουμούμαι κάποιους ὠραίους ἀφορισμούς τοῦ Μπωντλαίρ. Ἀποσπῶ μερικὲς ἐπιγραμματικὲς φράσεις του : «*Admirables heures*», («*véritables fêtes du cer-
veau*»). Μεταφράζω : «Θαυμάσιες ὥρες!». «Ἀληθινὲς γιορτὲς τοῦ πνεύματος!». «Ἀτμόσφαιρα μεγάλων ἡμερῶν». «Καταστάσεις τῆς ψυχῆς σχεδὸν ὑπερφυσικὲς». «Ἐξαιρετες αἰσθήσεις». «Καταστάσεις ὑγείας ποιητικῆς, τόσο σπάνιες καὶ τόσο πολύτιμες, πού θὰ μπορούσε ἀληθινὰ νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἐξωτερικὲς χάριτες πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ σὰν εὐαγγελισμοί».

Τόσο παραδεισιακὴ εἶναι ἡ ὥρα, ἡ στιγμή, ἡ *Stimmung* τῆς ἐμπνεύσεως. Τόσο μεθυστικὴ. Ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ λυπητερά, τὰ πιὸ σπαραχτικὰ ποιήματα τὰ γράφει κανεὶς μὲ χαρὰ. Ὁραῖα τὸ ἐξομολογεῖται ὁ Ζερμαῖν Μπωμόν : «Γράφω τὰ τραγούδια μου ἐν χαρᾷ. Γιατὶ τὸ νὰ ἐκφράσης τὴ θλίψη σου, ὅπως θὰ ἦθελες νὰ τὴν ἐκφράσης, εἶναι μιὰ χαρὰ».

Καὶ πιὸ ἀξιοθαύμαστο ἴσως εἶναι ὅτι τὶς περισσότερες φορὲς ἡ ἐμπνευσι, ὅπως εἰσβάλλει κυριαρχικὰ, ἐπιταχτικὰ στὴ βούλησι καὶ στὴ συνείδησι, δὲν ἐγκαθιστᾷ σ' αὐτὲς μόνο τὴν ἰδέα τοῦ ποιήματος ἀλλὰ καὶ τὴ μορφή τῆς ἐκφράσεώς του. Ἰδέα καὶ μορφή ἀναβλύζουν μαζὶ ἀπὸ τὴν ἴδια μυστηριακὴ πηγὴ. Καὶ εἶναι ἄφατη ἡ ἀγαλλίασι πού δοκιμάζει ὁ ποιητής, ὅταν τὴν πρώτη στροφή, πολλὰς φορὲς μὲ περίπλοκα πλεγμένη μέτρα, τὴν ἀκολουθοῦν μὲ ἀκόλυτη εὐροια, πανομοιότυπες στὴ μορφή, οἱ ἐπόμενες στροφές.

Πολλὰς φορὲς, στίς εὐτυχέστερες δημιουργικὲς στιγμὲς τὸ ποίημα βγαίνει ἄρτιο τόσο, πού δὲν ἐπιδέχεται καμμιά διόρθωσι. Πηγαίνοντας νὰ τὸ βελτιώσης συμβαίνει καὶ νὰ τὸ βλάψης. Τὶς περισσότερες ὅμως φορὲς, ὅπως κάθε ἔργο ἀνθρώπινο, θέλει κι αὐτὸ ἐπιμελὲς ξανακοίταγμα, θέλει προσεχτικὴ περιποίησι, θέλει ἐντελέχεια. Ἐδῶ ὑπείσέρχεται ὁ Νοῦς, ἡ ὑπέρτατη Ἀρχή, πού ἔχει τὸ βασιλικὸ κῶρος νὰ διατάξῃ ἔλεγχο. Ἐδῶ προσέρχεται σὰν βασίλισσά του ἡ ἀγρυπνη συγκίνησι, πού ἔχει τὴν ἐξουσιοδότησι νὰ ἐπανεξετάσῃ τοὺς ἀρθόρμητους κραδασμούς της.

Μὰ καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσι, τὸ «χτένισμα» τοῦ ποιήματος, ὅπως τὸ λέμε στὴ λογοτεχνικὴ μας Ἀργκό, πρέπει νὰ γίνεται ὄχι ὅποιανδήποτε ἀνόρεχτην ὥρα, ἀλλὰ πάλι σ' εὐδιάθετην ὥρα ἐμπνεύσεως. Ἐμπνευσι ἐπικαλεῖται καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ ὁ εὐσυνείδητος τεχνίτης. Πάθος τὴν κάνει. Θυσία τὴν κάνει. Τότε μόνον ὀλοκληρῶνεται, τότε μόνον δικαιώνεται στὸ μεγάλο κριτήριο τῆς Τέχνης.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ν' ἀνοίξω μιὰ μικρὴ παρένθεσι, πού

θέλω νὰ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ σᾶς εἶναι δυσάρεστη. Ὅσον κι ἂν παρῆλθεν ἀνεπι-
στρεπτὴ ὁ καιρὸς τῶν ραψωδῶν, ἔχω πάντοτε τὴ γνώμη ὅτι χρέος τοῦ κάθε
ποιητῆ εἶναι νὰ ἔρχεται, ὅσο μπορεῖ, σὲ συχνότερη προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς
ἄλλους. Ἐκτὸς τῆν ἐπικοινωνία αὐτῆ μόνον ὠφέλεια θ' ἀποκομίσουν κι αὐτοὺς
κ' ἐκεῖνοι. Παλαιότερα καὶ («Ὁ Παρνασσὸς») καὶ ἡ («Ἐνωσις Συνακτῶν») ὠργάνω-
ναν λογοτεχνικὰ βραδυὰς, ὅπου ἀπήγγειλαν ποιήματά τους οἱ ἴδιοι οἱ ποιητῆς.
Πολλὰ φορὲς οἱ συγκεντρώσεις αὐτὲς ἦσαν καὶ μὲ εἰσιτήριο. Τὰ ἀκροατήρια ἦσαν
πάντοτε πολυπληθῆ. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πολυπληθῆ θὰ εἶναι καὶ τώρα ἂν ἐπα-
ναληφθοῦν οἱ ὠραῖες πρωτοβουλίες.

Συνεπῆς πρὸς ὅσα ὑποστηρίζω θὰ σᾶς ἀπαγγέλω δύο ποιήματά μου, ἓνα ἀπὸ
τὰ παλαιότερα καὶ δύο ἀπὸ τὰ πρόσφατα. Θέλω νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι καὶ τὰ δύο
εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν ἀναβλύσει αὐθόρμητα, αὐτάγγελα, τόσο ποὺ ἔμοιαζε
ὡσὰν νὰ τὰ υἰοθέτησα ἐκ τῶν ὑστέρων κι ὄχι ὡσὰν ἐγὼ νὰ τὰ πρωτογέννησα :

Ἐκτὸς τῆ συλλογῆ «Εἰρμός»: «Τὸ Καράβι τῆς Ἐλπίδας»

Ὅλα μας τὰ καράβια πίσω γυρίσανε.

Σπασμένα τὰ κατάρτια, σκισμένα τὰ πανιά.

Ἦρθαν ἀπὸ τὴ Σμύρνη κι ἀπὸ τὰ Μουντανιά.

Φέραν τῶν ἐκκλησιῶν μας τὰ δισκοπότηρα.

Παιδιά, γυναῖκες, γέροντες — γένος Γραικῶν πολὺ.

Τὶς ρίζες τῆς Φυλῆς μας ἀπ' τὴν Ἀνατολή.

Μὰ ἓνα καράβι μαῦρο πίσω δὲ γύρισε.

Ποιὸς κάβους ἀρμενίζει, ποιὰ πέλαγα περνᾷ

καὶ πουθενὰ δὲ βγαίνει, δὲ φτάνει πουθενὰ ;

Χρόνια τὸ καρτεροῦμε καὶ χρόνια πέρασαν.

Δὲν τό' εἶδε μήτε ναύτης, μήτε θαλασσαετός,

μήτ' ἐρημίτης φάρους, μήτ' ἄστρο τῆς νυχτός !

Τάχα νὰ ἔχη βουλιάξει ! Τάχα νὰ στοίχειωσε ;

Δὲ θὰ ξανάρθη τάχα στὴν πατρικὴ του ἀχτή ;

Ὁϊμέ ! κ' ἔχει φορτώσει τὸ πιὸ ἀκριβὸ φορτί . . .

Ὅλα τὰ χάσαμε, ὅλα ! Καὶ μόνο φόρτωσε

τὸ πιὸ στερνὸ καράβι τὴν ὥρα τοῦ χαμοῦ,

φόρτωσε τὴν ἐλπίδα τοῦ ξαναγυρισμοῦ !

Ἔλα, χρυσὸ καράβι, ἔλα ξεφόρτωσε !
 Δός μας τὸ θησαυρό σου — κι ἄνοιξε τὰ πανιά
 δλόϊσα γιὰ τὴ Σμύρνη καὶ γιὰ τὰ Μουντανιά !

Τὴν τελευταία μου συλλογὴ «**Τίμια Δῶρα**» χαρακτηρίσαν ἤδη οἱ κριτικοὶ σὰν νοσταλγική. Δὲν ξέρω κανένα λυρικό ποιητὴ πού νὰ μὴν εἶναι νοσταλγός. Θὰ θυμηθῶ πάλι τὸν Μπωντλαίρ : «Κάθε λυρικός ποιητής, γράφει, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσι του, ἐνεργεῖ μοιραῖα μιὰν ἐπιστροφή πρὸς τὴ χαμένη Ἑδέμ». Καὶ χαμένη Ἑδέμ ἐννοεῖ τὰ παιδικὰ μας χρόνια. Ἄλλος ὁ λόγος ἂν, ὅπως γράφει ὁ Ζοζὲφ Κάσελ, «ὅταν ξαναβρίσκη κανεὶς ἕναν χαμένο παράδεισο, παύει νὰ εἶναι χαμένος, ἀλλὰ δὲν εἶναι πιά παράδεισος».

Ἐπὶ τὰ «**Τίμια Δῶρα**» θὰ σᾶς πῶ τὸ πράγματι νοσταλγικὸ «**Θαλασσινὸ Μπαλκόνι**» :

Ἄ, χρόνια πού εἶχα νὰ βρεθῶ σ' ἕνα μικρὸ μπαλκόνι
 πού τὸ δροσίζει ἀπάρθενος θαλασσινὸς μαΐστρος,
 τὴν ὄψη σου τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς νὰ ἐξαυλόνη
 καὶ τὴν ψυχὴ μου ἀνάφτερος νὰ συνεπαίρῃ ὁ οἶστρος !

Νὰ σοῦ κρατῶ ἀναμπιστευτὰ τὰ εὐαίσθητά σου χέρια,
 νὰ σὲ κοιτάζω ἀθάμπωτος στὰ ἐκστατικά σου μάτια
 καὶ νὰ μιλάμε ἀμίλητα μονάχα γιὰ τ' ἀστέρια
 ψηλὰ στοῦ Ἄπειρου καθιστοὶ τὰ πρῶτα σκαλοπάτια . .

Ἄ, χρόνια πού εἶχα νὰ βρεθῶ στ' ὠραῖο αὐτὸ μπαλκόνι
 νυχτοφρουρὸς ξαρμάτωτος τῶν κοιμισμένων κάστρων,
 σεργιανιστὴς τῶν οὐρανῶν, χαμένος μὲς στὴ σκόνη
 πού ὑψώνεται ἀπ' τὸ πέρασμα κι ἀπ' τὴ φθορὰ τῶν ἄστρον.

Νὰ βλέπω αὐτὴ μας ἢ μικρὴ νὰ γίνεται εὐκαιρία,
 ἀπὸ φτερούγισμα φυγῆς καὶ λύτρωση λησμονίας,
 θρόλος νὰ γίνεται ἄφωνος, ἀλάλητη ἱστορία
 ἑνὸς ἀνέκφραστον ἔρωτα καὶ μιᾶς θυσίας αἰώνιας . . .

Ἄ, χρόνια πού εἶχα νὰ βρεθῶ ἔξω ἀπ' τὸν κόσμον ἐτοῦτο
 συνεπαρμένος ὄνειρο, ἀποσταγμένος πνέμα,
 τῆς τρυφερότητος μου ἄσωτα νὰ σπαταλῶ τὸν πλοῦτον
 καὶ νὰ ᾔναι ἢ σάρκα μου ἄνεμος, φῶς ἐκ φωτός τὸ αἷμα !

“Ένα τρίτο, μόνο άκόμα, θά σās άπαγγείλω ποίημά μου άπό τή συλλογή «Τίμια Δώρα» κι αυτό :

Τά Τσαρούγια μου

Τά τσαρουχάκια βρέστε μου πού φόραγα μικρός,
νά τὰ φορέσω βιαστικά νά τρέξω στά σοκάκια
καί, λησμονώντας τί μου λέει ο χρόνος ο πικρός,
νά παίξω άμέριμνο παιδί με τ’ άλλα τὰ παιδάκια.

Πώς μίκρηναν! Πώς στένεψαν! Ξεφεύγω άπ’ τὰ παιδιά
καί νοσταλγῶ τίς λεβεντιές τῶν εϋσταλῶν μου χρόνων.
Τ’ άλλα τσαρούγια φέριτε μου! Έκεῖνα ἦταν φαριά,
Τέσσερα χρόνια τά ’λειωνα Λοχίας τῶν Εϋζώνων...

Τά βάζω - ξαναγίνομαι άνάφτερος τσολιάς.
Καί πέτομαι, Πατρίδα μου, στά σύνορά σου πάλι,
ένας κ’ ἐγὼ άπ’ τοὺς ζωντανοὺς μιᾶς ἐποχῆς παλιᾶς
πού άσώτερε τὸ σφριγος της νά λάμψης πιὸ μεγάλη.

Γενιά μου μεγαλόπραχτη, τὸ πάθος τὸ ἱερό
πάππου - προσπάππου σταλαχτὸ βαθιὰ ἢ ψυχὴ σου όπου ’χει,
άχ, νά τὸ στάλαζες κ’ ἐσὺ πολὺ τὸ λαχταρῶ
στὶς νέες γενιές πού δὲ φοροῦν, μικρὰ παιδιά, τσαρούχι!

Ἐνάλογη με τὸν ποιητὴ διάθεσι, ἐκεῖνος σάν πομπός, αὐτὸς σάν δέχτης, πρέπει νά ἔχη κάθε φορὰ κι ὅποιος ακούση τὸ ποίημα κι ὅποιος τὸ διαβάση. Τὴ διάθεσι αὐτὴ θά μεταδώση, βέβαια, — πρέπει νά μεταδώση — ο ποιητής. Κύριο ὠφέλιμο ἔργο του εἶναι αὐτὸ ακριβῶς: Νά δημιουργῆ κάθε φορὰ ψυχικὲς καταστάσεις. Ἐν δὲ τὸ ἐπιτύχη δὲ μπορεῖ νά προκαλέση τὴ μέθεξι τοῦ ακροατῆ, τοῦ αναγνώστη. Καί χωρὶς τὴν ψυχικὴ μέθεξι τῶν τρίτων τὸ συγκλονιστικὸ βραχυκύκλωμα, πού ολοκληρώνει τὴν ἀξία τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς, δὲν συντελεῖται. Μέθεξι δὲν σημαίνει οὔτε μύησι σὲ θεωρίες, οὔτε προσηλυτισμὸ σὲ ιδεολογίες. Σημαίνει ἅπλᾳ καὶ μόνο δημιουργία ψυχικῆς καταστάσεως. Ἐπ’ αὐτὴν θά βγῆ γιὰ τὸν καθένα τὸ πιὸ ταιριαστὸ του ὄφελος.

Δὲ συμφωνῶ με τὸν ποιητικὸ άσκητισμὸ τῶν ἐρημητικῶν, οὔτε με τὸ ὑπερ-νέφελο κούρνιασμα τῶν συρρεαλιστῶν. Δὲ συμφωνῶ γενικὰ με τὸ νέο ακαδημαϊσμὸ τῆς ἀναρχίας, πού φιλοδόξησε νά διαδεχθῆ τὸν παλαιὸ ακαδημαϊσμὸ τῆς

πειθαρχίας. Δέ συμφωνῶ μὲ τὴ σημερινή ἀπρόσωπη ποίησι, πὸν προσφέρει κατὰ τὸ πλεῖστον στήν, ἄλλωστε γενικώτερα καταναλωτικὴ μας κοινωνία, προσφέρει ἄφθονα τυποποιημένα ἰδιοκατασκευάσματα - ὑποκατάστατα καὶ ὄχι ἀληθινὰ προϊόντα τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ὑποκατάστατα, πὸν βγαίνουν ὅλα ἀπὸ τὴν ἴδια φάμπρικα καὶ μὲ τὴν ἴδια ἐτικέττα. Καταπλημμυροῦν τὴν πνευματικὴ ἀγορὰ χωρὶς, φυσικά, καμμιά πραγματικὴ, ἀθόρμητη ζήτησι. Ἀπὸ ἀμβροσία ψυχῆς κι ὄχι ἀπὸ καταπότια χημικὰ ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ὁ πάσχων, ὁ πονεμένος ἄνθρωπος κάθε ἐποχῆς - καὶ πιὸ πολὺ τῆς δικῆς μας.

Συμφωνῶ μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀμερικανοῦ ποιητῆ Ροβέρτου Φρόστ. Ἐγραφε: «Ποτὲ δὲ χώρισα τὸ κοινὸ σὲ εὐρὸν καὶ σὲ στενό. Τὸ θέμα εἶναι πολὺ ἀπλούστερο: Ἡ μπορεῖς νὰ ἐπικοινωνήσης μὲ τοὺς Ἀνθρώπους ἢ ὄχι. Ἡ ποίησι δὲν εἶναι μέσον ἀπομονώσεως. Εἶναι μέσον ἐπικοινωνίας». Συμφωνῶ μὲ τὸν Ἰσλανδὸ Λάξνες, πὸν γράφει: «Μόνον ὅταν κατορθώσης νὰ γράφης τὸ τραγούδι σου στήν καρδιά τοῦ Λαοῦ, τότε μόνον εἶναι καλό. Ἄλλο μέτρο δὲν ὑπάρχει».

Αὐτὸ τὸ μέτρο ἐννοοῦσε ἀσφαλῶς ὁ Λογγῖνος ὅταν στὸ «Περὶ Ὑψους» σύγγραμμά του ἀποφαίνεται: «Ὅλως δὲ καλὰ νόμιζε ὕψη καὶ ἀληθινὰ τὰ διὰ παντὸς ἀρέσκοντα καὶ πᾶσι». Γιὰ πάντοτε καὶ γιὰ πάντες. Σὲ τέτοιο ἐπίτευγμα πρέπει νὰ τείνῃ κάθε ἀγνή ποιητικὴ συνείδησι. Δὲν εἶναι εὐκόλο. Ἐλάχιστοι θὰ φτάσουν στὸ ὕψος ἐκεῖνο. Οἱ πλεῖστοι θὰ πέσουν στὸ δρόμο. Ἀλλὰ τοῦλάχιστο θὰ ἔχουν πέσει στὸ ἀνοιχτὸ πεδίο ἐνδοξῆς μάχης, ὄχι στὸ βάραθρο μιᾶς ἄδοξης ἀνταρσίας.

Καμμιά ἐδνοϊκὴ κριτικὴ δὲ μὲ ἱκανοποίησε προσωπικὰ ἐμένα τόσο, ὅσο ἐκεῖνο πὸν ἔγραψε πρὸ χρόνων σοβαρῆ ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν: ὅτι «Στῆς Ἐκκλησιᾶς τὰ Σκαλοπάτια» εἶναι ἓνα παλιὸ λαϊκὸ τραγούδι. Καὶ περηφάνεια μόνον μιὰ φορὰ ἔνωσα γιὰ τὸ μικρὸ μου ποιητικὸ ἔργο: «Ὅταν ἔμαθα ὅτι πολλὰ «Τραγούδια μου τῶν Βουνῶν» τ' ἀποστηθίσανε οἱ Ρουμελιῶτες τσελιγκάδες τῶν Ἀγρᾶφων, τὰ συνταίριασαν σὲ δημῶδεις σκοποὺς καὶ τὰ τραγουδᾶνε σὰν τραγούδια τῆς τάβλας καὶ τοῦ χοροῦ ὅταν τοὺς πνίγουν τὰ μαράζια τους κι ὅταν τοὺς φτερώνουν τὰ μεράκια τους.

Θὰ ἤθελα περαιτέρω, μὲ δυὸ μόνο λόγια, νὰ παρατηρήσω ὅτι ἀκόμα κι ὁ πιὸ βαθυστόχαστος κριτικὸς τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἂν δὲν εἶναι μὲ τὴ σειρά του ἐμπνευσμένος κι αὐτός, δὲν θὰ μπορέσῃ οὔτε νὰ εἰσδύσῃ στὸ βάθος, οὔτε νὰ ἐξαρθῇ στὸ ὕψος πὸν ἀπαιτεῖται. «Ἄνευ τοῦ δώρου τοῦ θαυμάζειν ἢ κριτικὴ εἶναι ἄγνος λογοκρισία», εἶπε ὁ Ζιζαρτέν. «Ἡ ποίησι κατανοεῖται καὶ κρίνεται μόνον μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πὸν γεννιέται», ἔγραψεν ὁ Μπενεντέττο Κρότσε. «Τὸ διαμάντι τῆς ποιήσεως, εἶπεν ὁ Σικελιανός, μόνον μὲ διαμαντόσκοπη δουλεύεται».

«Διαβάζετε όσο μπορείτε λιγότερες αισθητικές κριτικές μελέτες», συμβούλευε τὸ νέο ποιητὴ ὁ Ράϊνε Μαρία Ρίλκε. Ἡ ἀπουσία κριτικῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους ἀξίζει, νομίζω, μίαν . . . κριτικὴν. Ἐνῶς τὸ θέμα τῆς κριτικῆς ἀπαιτεῖ πλατύτερη διαπραγμάτευσι. Πολὺ περισσότερο σήμερα πὺν ἡ κριτικὴ ἔχει ἐπαυξημένην εὐθύνην, γιὰτὶ δὲν εἶναι ἀθῶα τοῦ ἐγκλήματος πὺν τὴν ποιήσι τὴν κατάντησε παραποίησι! Καὶ ἡ παραποίησι ἔχει, φυσικά, περισσότερη ἀνάγκη ἀπὸ ἐρμηγεία, ἀπὸ ἐπεξήγησι — ὅπως καὶ ἀπὸ ἀνάσχεσι! Δοθέντος ὅτι τὰ νέα ρεύματα καὶ τὰ νέα κύματα ἔχουν διαλύσει, ἔχουν ἀποσυνθέσει τὴν πνευματικὴν ἐνότητα, ἡ ὀρθόδοξη κριτικὴ πρέπει νὰ τείνη στὴν ἀνασύνθεσί της μὲ ὅλα τὰ βιώσιμα νέα στοιχεῖα τοῦ σύγχρονου ἐπιστημονικοῦ πολιτισμοῦ ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλα τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τοῦ παραδομένου αισθητικοῦ πολιτισμοῦ — στοιχεῖα πὺν γιὰ νὰ εἶναι ἀκόμα ζωντανὰ ἔπειτα ἀπὸ τόσο τραγικὰς κοσμοθύλλες, σημαίνει ὅτι εἶναι ἀθάνατα, εἶναι αἰώνια. Ἐὰρ εἶναι ἀναγκαῖα στὸν Ἄνθρωπο γιὰ τὴν ψυχικὴν του ἐπιβίωσι.

Ἐὰν τόσο ἐπέμεινα στὴν προσπάθεια νὰ ἐξάρω τὴν πρωταρχικὴν ἀξία τῆς ἐμπνεύσεως, τὸ ἔκαμα — ὅπως ἐλπίζω νὰ ἐννοήσατε — γιὰτὶ συνέχει κ' ἐμένα, τὸν ἀντιαρχικό, ἕνα ἄγχος . . . Τὸ ἄγχος ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια σ' ὅλον τὸν κόσμον πολλοὶ ποιητῆς, ἔστω καὶ μόνον αὐτολεγόμενοι, πάντως προβαλλόμενοι ἢ μᾶλλον συμπροβάλλοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, ἔχουν σχεδὸν ἀγνοήσει τὴν ἐμπνευσι. Τὴν ἀντικαθιστοῦν μὲ τὸν εὐρυμαθῆ νοῦν, μὲ τὴν ψυχρὴν σκέψιν, μὲ τὸν ὀρθολογικὸν προβληματισμό, μὲ τὸν πολιτικὸν δογματισμό καὶ δὲν ξέρω μὲ τί ἄλλο. Ἐντικαθιστοῦν — δηλαδὴ προσπαθοῦν ματαίως ν' ἀντικαταστήσουν — τὴν πύ ἀναντικατάστατη χάρι! Πῶς νὰ ἦταν νὰ ζοῦσε ὁ Νίτσε νὰ μᾶς ξαναπῆ ὅτι ἡ ἐμπνευσι εἶναι: «ἀποκάλυψιν, γοητεία, μεταρσίωσιν, εὐδαιμονία, φωτοπλημμύρα, ἐλευθερία»!

«Ἐλευθερία!» Τὴν ἐλευθερία σου ἀπαρνεῖσαι, ποιητῆ, ὅταν ἀπαρνεῖσαι τὴν ἐμπνευσί σου. Τὴν ἐλευθερία, τὴν δική σου ἐλευθερία, πὺν εἶναι τὸ ἄνθος τοῦ ἄνθους τῆς ἐλευθερίας, πὺν εἶναι ἡ θυσία τῆς θυσίας τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἀνάστασι τῆς ἀναστάσεως τῶν ψυχῶν. Ἐὰν ἀήττητο φρουρό, ἕνα ἀπόρρητο κάστρο ἔχει ἡ θεόδοτη ἐλευθερία σου, ποιητῆ: Τὴν ἐμπνευσι! Ἐὰν παρθενικὴ τῆς δύναμι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ νὰ σὲ ὑποδουλώσῃ κανένα τυραννικὸν δόγμα, καμμιά δεσποτικὴ ἀθθεντία. Μόνον ἡ ἐμπνευσι μπορεῖ νὰ περιφρουρήσῃ ἀκέραια τὴν αὐτονομία σου. Καὶ μόνον ἂν εἶσαι αὐτόνομος εἶσαι ἄξιος ποιητῆς! Ὅταν εἶσαι αὐθύπαρχτος, αὐτόνομος σοῦ συγχωροῦνται τὰ πάντα. Ὅταν εἶσαι δουλοπάροικος, μιμητῆς καταγγέλεσαι.

Ἐὰν πρωταρχικὴ σημασία τῆς ἐμπνεύσεως ἀποδείχεται πραχτικώτερα ἀπὸ

τὸ γεγονός ὅτι μπορεῖ νὰ βλέπῃς κάθε μέρα ἕνα ὠραῖο τριαντάφυλλο, ἕνα ὠραῖο δέντρο, ἕνα ὠραῖο σύννεφο, ἀκόμα κ' ἕνα περιγιάλι, κ' ἕνα βουνό, καὶ μιὰ ξερὴ πέτρα, νὰ τὰ βλέπῃς κάθε μέρα, καὶ νὰ τ' ἀντιπαρέρχεσαι χωρὶς νὰ σὲ σταματοῦν, νὰ σοῦ γνεύουν, νὰ σοῦ μιλοῦν. Καὶ μιὰ ὠρισμένη στιγμή, αὐτὰ τὰ ἴδια κοινὰ καὶ καθημερινὰ σου ἀντικρῶσματα, τὰ βλέπεις μὲ ἄλλο μάτι, τὰ πλησιάζεις μὲ συγκίνησι. Σὲ σταματοῦν. Σοῦ μιλοῦν. Καὶ τοὺς ἀπαντᾷς. Συγκοινωνεῖς μαζί τους. Σ' ἐμπνέουν! Γράφεις ἀπροσδόκητα ἕνα ποίημα γεμάτο χυμούς γιὰ μιὰ κατάξερη πέτρα! Γιατί δὲν τό 'γραφεῖς καὶ χτέες;

Θὰ πρόσθετα ὅτι τὴν ἀξία τῆς ἐμπνεύσεως ἀποδείχνει διάπλατα ἡ δημοτικὴ ποίησι. Ἡ λαϊκὴ ποίησι ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ πολὺ περισσότερο τοῦ δικοῦ μας ἔθνους, ποὺ ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς ἡ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες. «Ὅποιος ἔχει γνῶσι τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τῶν διαφόρων λαῶν χωρὶς ἀμφιβολία θὰ συμφωνήσῃ μαζί μου στὴν πεποίθησι ὅτι ἡ ὑπεροχὴ στοῦ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἀνήκει στὴν Ἑλλάδα», ἔγραφεν ὁ ἰταλὸς καθηγητὴς Πάολο Παβολίνι, ποὺ εἶχε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον γνῶσι τῆς αὐτοφνοῦς ποιητικῆς ἀνθήσεως πολλῶν λαῶν.

Ἄλλὰ μῆπως παλαιότερα δὲν εἶχε πλέξει τὸ ἐγκώμιο τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μεγάλος Γκαῖτε στὰ «Kunst und Altertum»; Μῆπως δὲν εἶχε κάμει τὸ ἴδιο στὰ «Portraits Contemporains» ὁ μεγαλύτερος κριτικὸς τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὁ Σαιντ - Μπέβ;

Ποιά ἄλλη δύναμι, παρὰ ἡ ἐμπνευσι, χάρισε τόση δεξιότητα στοὺς ἀγράμματους ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ μας ὥστε, συνεχίζοντας τὴν τρισχιλιόχρονη παράδοσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου, νὰ ἐκφράσουν μὲ ποιητικὰ ἀριστοτεχνήματα τὸν ἐθνικὸν τους χαρακτήρα, τὰ ἐθνικὰ τους ἰδανικά, τὶς ἀνθρώπινες χαρὲς καὶ λύπες τους, τὶς παλληκαριές τους καὶ τὰ πάθη τους; Τὸν ἔρωτά τους ὑπὲρ ὅλα γιὰ τὴν Ἐλευθερία!

Ἐπάρχον μεγάλα, σταθερά, αἰώνια θέματα ποὺ συγκινοῦν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ψυχές. Ὅπως ὁ Θεός, ἡ Πατρίδα, ἡ Μητέρα, ὁ Ἔρωσ. Ἀπὸ κανενὸς ποιητῆ τοῦ ἔργου δὲν λείπει ἡ ἀναφορὰ στὰ θέματα αὐτά. Ἄλλὰ καὶ ὁ καλύτερος ποιητὴς ἂν ἀπασχοληθῆ θεματογραφικὰ, σχολαστικὰ μὲ αὐτὰ καὶ μόνον, μπορεῖ νὰ γράψῃ χιλιάδες στίχους, ἀλλὰ δὲν θὰ ἔχῃ γράφῃ ποίησι. Καὶ τὰ πιὸ μεγάλα θέματα δὲν ἀρκοῦν αὐτὰ καθεαυτὰ νὰ μετουσιωθοῦν σὲ λυρικὸν λόγο. Πρέπει νὰ σ' ἔχουν ἐμπλουτίσει μὲ βιώματα ἐνεργά. Πρέπει νὰ ἔχουν σπαρθῆ κατάβαθα στὴν ψυχὴ σου. Πρέπει νὰ ἔχουν γίνῃ οὐσία δική σου. Νὰ ἐγχυθοῦν στοῦ αἵμα σου. Νὰ ἐμφυσηθοῦν στὴν ψυχὴ σου. Τότε θὰ ἔλθῃ μόνη της, ἀπὸ ἐσωτερικὴ φουσκοδεντριά, ἡ ὥρα ποὺ θὰ βλαστήσῃ, ἂν ἔχῃ φτάσει ἡ ἀνοιξί του, θὰ βλαστήσῃ τὸ καλὸ φύτρο!

Ἡ ποιητικὴ κήσι ἔχει δικούς της ἀκατάγραφους κανόνες, ἔχει δική της ἀπροσδιόριστη διάρκεια. Καὶ μίαν μόνον ἔχει Θεὰν Εἰλήθυσαν: τὴν ἐμπνευσι!

Δὲν ξέρω γιατί ὄχι μόνον οἱ ἀπαράδεχτοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀξιόλογοι στοχαστὲς ἔχουν τὴ μανία νὰ τιτλοφοροῦν *Αυρική Ποίηση* τὰ γλαφυρὰ κατὰ τὰ ἄλλα πεζογραφήματά τους, πού ἔχουν οὐσιαστικὸ περιεχόμενον, πού ἔχουν καὶ πνοὴ καὶ χάρι, ἀλλὰ πού δὲν εἶναι *λυρικά ποιήματα* — “Ὅσο κι ἂν τοὺς φαλλιδίζουν τὶς γραμμές, ὅσο κι ἂν τοποθετοῦν σὲ ἄνισα σκαλοπάτια τὶς φράσεις. “Ὅσο κι ἂν πετυχαίνουν μερικὲς φορὲς κάποια ρυθμικὴ ἁρμονία μὲ τὴ στροφοποίησι αὐτῆ τοῦ κειμένου τους! . . . Τόσο δύσκολο εἶναι νὰ βροῦν ἕναν ἄλλο τίτλο πού νὰ διακρίνη τοὺς στοχασμούς των καὶ τοὺς ἀφορισμούς των ἀπὸ τὸν ἄλλο πεζὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ νὰ σέβεται τὴ διάκρισι, πού τοὺς χωρίζει ἐκ γενετῆς ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ *Αυρική ποιήσι*; Πολλὴν σύγχυσι ἔχουν ἐπιφέρει στὸ εὐρὸ κοινό. *Ποίησι* καὶ τοῦτο, *ποίησι* καὶ τ’ ἄλλο — ποιά εἶναι ἡ *ποίησι*; *Ποιητῆς* κ’ ἐδῶ, *ποιητῆς* κ’ ἐκεῖ — πού εἶναι ὁ *ποιητῆς*; Ἄλλὰ ἐκτὸς αὐτῶν τῶν παρεισάκτων ἀλλογενῶν, δὲν ἔχουν ἐπιφέρει μικρότερη σύγχυσι καὶ πολλοὶ ἐνδογενεῖς τοῦ *Παρασσοῦ* δημότες, πού ἔχουν ἀδιαφιλονίκητα τὸ μεγάλο χάρισμα, ἀλλὰ προτιμοῦν τὴν ἐγκεφαλικὴν *ποίησι* ἀπὸ τὴν ἐμπνευσμένην.

Ἔστερα ἀπὸ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους καὶ τὶς διαφεύσεις τῶν ἰδεολογικῶν κινήτρων τους. Ἔστερα ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσι, ὑπὲρ τοὺς ποταμούς τῶν αἱμάτων, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς πενίας. Ἔστερα ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴν εἰσβολὴν καὶ ἐπιβολὴν τῆς τεχνικῆς ἐπιστήμης σ’ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ τὴν ραγδαία μηχανοποίησίν της — πολλὰς ἀξίες τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου νοθεύτηκαν. Μεταξὺ αὐτῶν νοθεύτηκε καὶ ἡ συνταγὴ τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς. Τροποποιήθηκαν οἱ χημικοὶ της τύποι. Ἀνατράπηκεν ἡ ποσολογία τῶν στοιχείων της. Αὐξήθηκεν ὑπέρμετρα ἡ δόσι τοῦ ἐγκεφαλισμοῦ. Λιγότεφε δυσανάλογα ἡ ποσότητα τοῦ αἰσθηματικοῦ διεγερτικοῦ. Τείνει νὰ λείψη ἀπὸ τὴν συνταγὴν τὸ αἰθέριον ἔλαιον, τὸ ἅγιον μῦρον τῆς ἐμπνεύσεως!

Ἔχουν οἱ περισσότεροὶ σύγχρονοι ποιητὲς ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο κοινό. Πολὺ φυσικὸ εἶναι, ἀφοῦ δὲν γράφουν γι αὐτό. «Οἱ σημερινοὶ ποιητὲς γράφουν μόνο γιὰ τοὺς κριτικούς» εἶχεν εἰπῆ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια κάποιος Ἀμερικανὸς στοχαστής. Κι ὁ κορυφαῖος ἰταλὸς ποιητῆς *Εδγέγιος Μοντάλε* ἔγραφε πέρυσι ὅτι αὐτὰ πού γράφουν οἱ περισσότεροὶ σύγχρονοι ποιητὲς μόνον πτυχιούχοι τῆς φιλολογίας μποροῦν νὰ κατανοήσουν — καὶ μάλιστα ὄχι τῶν τελευταίων ἀνωμάτων πανεπιστημιακῶν ἐτῶν πτυχιούχοι, προσθέτει ὁ ἴδιος.

Δὲν ἀπομακρύνθηκε τὸ κοινὸ ἀπὸ τὴν *ποίησι*. Οἱ ποιητὲς ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ αὐτό. Ἐπαφῶν ν’ ἀπευθύνονται μὲ τὸ αἶσθημά τους στὸ αἶσθημά του. Ἐπαφῶν ν’ ἀνταποκρίνονται μὲ τὸν πόνο τους στὸν πόνο του. Ἀντὶς νὰ τὸ γοητεύουν, τὸ ἀπογοητεύουν. Ἀντὶς νὰ χύνουν βάλσαμο στὴν πληγὴν, τοῦ χύνουν ἄγχος!

Θρηνοῦν συνεχῶς ἐπὶ ποταμῶν Βαβυλῶνος ! Καὶ μακάρι νὰ εἶχε τοῦλάχιστον ὁ θρηῆνος τους τὴν ποίησι, πὸν διαπνέει τὰ παλαιὰ μοιρολόγια ! . . . Ἐπαρνοῦνται τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἄλλὰ μήπως μποροῦν νὰ ἐξευγενίσουν τὴ θλίψι της ; Ἄς θρηνοῦν ! Ἄλλὰ τοῦλάχιστον ἄς συγκινοῦσαν ! Μὰ ἔλα πὸν δὲν συγκινοῦν !

Ἄριστερίζοντες ἀνθρωπιστὲς ἢ μᾶλλον πανανθρωπιστὲς παρουσιάζονται τάχα οἱ περισσότεροι σύγχρονοι ποιητὲς τοῦ ἐλεύθερου Κόσμου. Ἄλλὰ μὲ καμμιὰ τους ἐκδήλωσι δὲν μᾶς πείθουν ὅτι ἀγαποῦν πραγματικὰ τὸ Λαό, ὅτι συνεργοῦν στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του. Τὸν Ἄνθρωπο ἐπικαλοῦνται συχνά. Ἄλλὰ ὁ Ἄνθρωπος γίνεται στὰ ποιητικὰ τους χέρια ἀνδρείκελο. Γίνεται ρομπότ. Γίνεται μᾶζα τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ὀλοκληρωτισμοῦ. Γίνεται μονομιᾶς πανάνθρωπος. Δηλαδή τέρας ἄμορφο ἀγνώστου αἵματος, ἀγνώστου ψυχικῆς καταβολῆς, ἀγνώστου ιδιοσυγκρασίας. . . Γιὰ νὰ γίνῃς πανάνθρωπος, πρέπει νὰ εἶσαι πρῶτα ἄνθρωπος. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃς Ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶσαι πρῶτα γνήσιο τέκνο τῆς πατρίδας πὸν σὲ γέννησε. Τότε μόνον ἔχεις ρίζες σ' αὐτὴν τὴν ὁμορφὴ γῆ. Τότε μόνον μπορεῖ νὰ βγάλῃς δυνατὰ φτερά γιὰ νὰ ὑψωθῆς στοὺς οὐρανοὺς, πὸν ὄνειρεύεσαι νὰ φτάσῃς. Ἐκ τῶν ἄνω ἀρχίζουν μόνον οἱ Θεοί. Οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουν ὅλοι ἐκ τῶν κάτω. . .

Πρέπει νὰ δώσω, ὅσο κι ἂν εἶναι πλεονάζουσα, μιὰν ἐξήγησι. Ἀποφεύγω ν' ἀναφερθῶ στὴν κατευθυνόμενη ποίησι τῶν χωρῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ. Καὶ μιλῶ γενικὰ γιὰ τὴν ποίησι, γιὰ τὰ σύγχρονα ποιητικὰ ἤθη τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου. Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσι νὰ δηλώσω ὅτι ἡ ἰδική μας σύγχρονη ποιητικὴ παραγωγὴ, ὅσο μπορῶ νὰ κρίνω καὶ νὰ συγκρίνω, εἶναι ἀπὸ τίς πλουσιώτερες ὄχι μόνον σὲ ποσότητα, ἀλλὰ καὶ σὲ ποιότητα. Ἔχομε πολλοὺς ποιητὲς, πὸν τὸ ἀνάστημά τους δὲν ὑστερεῖ καθόλου ἀπὸ τὰ ἀναστήματα τοῦ μέσου ὄρου τῶν καλύτερων ποιητῶν πάσης ξένης χώρας. Τὸ ἂν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κουρτίζουν τίς λύρες τους σύμφωνα μὲ τὰ ἐπικρατήσαντα σ' ὅλον τὸν κόσμον δηθὲν ἰδιόμελα, αὐτὸ εἶναι ἄλλος λόγος. Ἐφ' ὅσον εἶναι ποιητὲς προικισμένοι ὄντως μὲ τάλαντο καὶ διατηροῦν τὴν αὐτονομία τους, ἔχουν ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ πρωτοτυπήσουν. Νὰ ἐπιχειρήσουν διαφορετικὴν ἀνάλυσιν τῆς οὐσίας. Νὰ δοκιμάσουν ἄλλες μορφὰς ἐκφράσεως. Νὰ πλανηθοῦν σὲ νέους ὁρίζοντες. . . Τὰ παρεπόμενα κακὰ εἶναι δύο : Πρῶτον ὅτι ἐπηρεάζουν καὶ παρασύρουν σὲ δρόμους, πὸν δὲν τὰ βγάζουν πέρα, νεώτερους, ἀδιαμόρφωτους ποιητὲς μὲ λιγώτερο ταλέντο· οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ χάνονται στὸ δρόμο. . . Καὶ δεύτερον ὅτι ἀπομακρύνονται ὡσὰν ἐθελημένα ἀπὸ τὸ λαό. Κι' ὅταν ἡ ποίησι δὲν φτάνει στὸ λαό, χάνει τὸ λόγο τῆς ὑπάρξεώς της. . .

Ὁ λαὸς ἀγαπᾷ τὴν ποίησι. Τὴν λαχταρᾷ. Τὴν ἀναζητᾷ. Ἄλλὰ σπάνια τὴν βρῖσκει. Οἱ κλίκες τὸν παρασύρουν. Οἱ προπαγάνδες τὸν θολώνουν. Ἀναγκάζεται,

γιά να μὴν θεωρηθῆ καθυστερημένος, νὰ εἰπῆ ὅτι καταλαβαίνει τ' ἀκατάληπτα. Ὅτι θαυμάζει τὰ μὴ ἀξιοθαύμαστα.

Καὶ τὸ πολὺ κοινὸ τρέπεται ἀναγκαστικὰ πρὸς τὴ λαϊκὴ ποίησι, μὲ ἀκατάσχετο διαρκῶς ἐξογκούμενο, ρεῦμα. Ἐκεῖ μόνο βρίσκει πόσιμο νερό!

Λέγοντας σήμερα λαϊκὴ ποίησι, ἐννοοῦμε, φυσικά, τὸ τραγούδι, τὸ μελοποιημένο τραγούδι. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχε τόσην ἄνησι, τόσην εὐρεῖα παγκόσμια κατανάλωσι.

Ποιά εἶναι ἡ βαθύτερη ἐξήγησι τοῦ φαινομένου; Ξαναγυρίζουμε, τάχα, στὴν ἐποχὴ τῶν ραψωδῶν, στὴν ἐποχὴ τῶν βάρδων; Ἐγὼ θὰ ἔλεγα μακάρι! Πόσες φορὲς ἡ ἐπιστροφή ἐξελίσσειται σὲ ἀπαρχή!...

Στὸν τόπο μας δὲν εἶναι λιγώτερο ὀρμητικὸ τὸ ρεῦμα πρὸς τὴ λαϊκὴ ποίησι καὶ μουσική. Κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Τὴν ψυχικὴ μας ἀπόλαυσι ἔχουν ἀναλάβει, κατὰ μεγάλο μέρος, τὰ μουζούκια κ' οἱ διπλοπενιές. Δὲν τοὺς λείπει πολλὲς φορὲς οὔτε ἡ χάρι, οὔτε τὸ πάθος. Τολμῶ νὰ σκεφθῶ ὅτι βαθιά, μέσα στὸ ἐθνικὸ μας ὑποσυνείδητο, καὶ τὸ σημερινὸ λαϊκὸ τραγούδι, σὰν ψυχικὴ μας ἀνάγκη, ἔχει κάποια ἀπόκρυφη ἐπικοινωνία μὲ τὶς παλαιότερες πηγὲς τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Ὅπως ἐκεῖνα εἶχαν μὲ τὴν Κρητικὴ ποίησι καὶ τὸν κύκλο τῶν Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν. Ὅπως τὰ Ἀκριτικὰ εἶχαν μυστικὴ ἀπόρροια ἀπὸ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη...

Φυσικὸ ἦταν ν' ἀρχίσῃ μὲ τὴν πολλὴ του τὴ χρῆσι νὰ φθείρεται, νὰ φτηναίνει καὶ ὁ νέο-βαρδισμὸς αὐτός. Νὰ ξεπέφτῃ πιὸ κάτω κι ἀπὸ τὸ ὄχι ὑψηλό του, βέβαια, ἐπίπεδο. Ἀλλεπάλληλα ἐπέρχονται τὰ («νέα κύματα») σβύνοντας τὰ παλαιότερα, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ ἐπιτυχημένα. Κάθε χρόνο στὰ διάφορα φεστιβάλ, τὸ κοινὸ ἀπαιτεῖ νέες «ἐπιτυχίες», νέους τόνους, νέες «ντίβες». Ὁ ἀπικροεσμὸς ἐγένεν ἀνάτομος. Ἡ κεκτημένη γενικὴ ταχύτητα τῆς ἐποχῆς δὲν ἐπιτρέπει σταματήματα. Καί, μὴ σταματῶντας πουθενά, μοιραῖα θὰ κατακλύθῃ σὲ κατήφορο.

Δὲν ἔχω ἀρμοδιότητα νὰ κρίνω τὴ μουσικὴ ἀξία τῆς ἀφθονῆς προσφορᾶς τῶν («νέων κυμάτων»). Δὲν διστάζω ὅμως νὰ διατυπώσω τὴ γνώμη ὅτι ἂν δὲν ἔχουν τὰ προϋόντα τοὺς μακρὰν ἐπιβίωσι, ὀφείλεται τοῦτο καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι τὰ περισσότερα τραγούδια δὲν ἐκφράζουν μὲ τὴ μουσικὴ τοὺς πραγματικὰ ποιήματα, ἀλλὰ στίχους ἄτεχνους καὶ ἄπρους.

Ποῦ εἶναι οἱ ἐποχὲς ποὺ ἐπιζοῦσαν, ἐδῶ σ' ἐμᾶς, ἐπὶ γενεές («Ἡ Φαρμακωμένη» τοῦ Σολωμοῦ, «Ἡ Βοσκοπούλα» τοῦ Ζαλοκώστα, «Ἡ Φροσύνη» τοῦ Βαλαωρίτη, «Ἡ Ἀνθισμένη Μυγδαλιά» τοῦ Δροσίη καὶ ἄλλα πολλὰ ἄσματα, ποὺ ἐπιζοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα ὄχι μόνο στὴν ὀλοένα ἀραιούμενη φάλαγγα τῶν

νοσταλγῶν, ἀλλὰ καὶ στίς ψυχῆς καλλιεργημένων καὶ πραγματικὰ εὐαισθητῶν νέων ἀνθρώπων . . .

Δὲν μοῦ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο στὸ θέμα. Κάθε ἐποχὴ ἔχει, βέβαια, τὸ πνεῦμά της, τὰ ἦθη της, τὰ γούστὰ της. Ἀλλὰ γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν — πρέπει νὰ ὑπάρχουν — παράγοντες ποὺ μπορεῖ — ποὺ πρέπει — νὰ τὰ ἐλέγχουν, νὰ τὰ ἐπηρεάζουν, νὰ τὰ ἐξυγιαίνουν, νὰ τὰ ἐξυψώνουν. Δὲν εἶναι δυνατὸ καὶ δὲν πρόκειται νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν ἐποχὴ τοῦ παλαιοῦ ρομαντισμοῦ. (Μολοντί ὁ ρομαντισμὸς ἢ ὁ νεο-ρομαντισμὸς ἢ ὁ μελλοντο-ρομαντισμὸς δὲν πρόκειται νὰ ξεριζωθῇ ποτὲ ἀπὸ τὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων!) Δὲ μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε ὅμως ὅτι ὑπῆρχε τότε, — στὴν ἀκμὴ τοῦ ρομαντισμοῦ ἐκεῖνου — περισσότερη εὐγένεια — τοῦλάχιστον εὐγένεια — σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Καὶ ὅτι εἶχαν οἱ ἐποχῆς ἐκεῖνες τοὺς ποιητὲς τους, ποὺ πραγματικὰ τὶς ἀντιπροσώπευαν καὶ τὶς ἐκφράζανε. Ὅπως, στὸν τόπο μας, ἕνα Σοῦτσο, ἕναν Παπαρηγόπουλο, ἕναν Παράσχο. Πολλοὶ νέοι ἀρέσκονται νὰ διακωμωδοῦν τὸν Ἀχιλλέα Παράσχο. Γίνε καὶ σύ, νέε μου, ὁ Παράσχος τῆς ἐποχῆς σου κ' ἔπειτα κοροΐδευε τὸν Ἀχιλλέα! . . .

Ὅσο κι ἂν μοῦ λείπη ὁ χρόνος δὲν μπορῶ ν' ἀφήσω ἀσχολίαστο ἕνα ἄλλο φαινόμενο τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς μας ἐποχῆς: Τὸν ὑπερπληθωρισμὸ ποιητῶν καὶ ποιητριῶν, τὴν ὑπερπαραγωγὴ λυρικῶν ποιημάτων. Μπορεῖ νὰ χρησιμέψη καὶ σὰν ἀπόδειξι τῆς ποιητικῆς ἀνάγκης καὶ σὰν τεκμήριο τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ποίησι. Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἐπιβεβαίωσι τῆς ποιητικῆς καχεξίας. Ξέρετε πόσα ποιητικὰ βιβλία δημοσιεύονται στὴν Ἑλλάδα μας κάθε χρόνο; Θὰ σᾶς τὸ πῶ ἀπὸ ἐπίσημη πληροφόρησι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐχουν κατατεθῆ, σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο, σ' αὐτὴν οἱ κάτωθι ποιητικὲς συλλογὲς στὰ κάτωθι ἔτη:

Ἔτος 1960	βιβλία	124				
» 1961	»	162				
» 1962	»	183				
» 1963	»	170				
» 1964	»	220	(170 ἀνήκουν σὲ ἄνδρες, 50 σὲ γυναῖκες)			
» 1965	»	211	139	»	»	72
» 1966	»	212	163	»	»	49
» 1967	»	119	86	»	»	33
» 1968	»	141	105	»	»	36
» 1969	»	180	128	»	»	52

Ἐπὶ πλέον ἐκδίδονται πολυάριθμα φιλολογικὰ περιοδικὰ κ' ἐδῶ στὴν Ἀθήνα

καὶ στίς ἐπαρχίες. Μοῦ στέλνουν μερικά. Ἀκαταμέτρητος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ποιημάτων ἢ δῆθεν ποιημάτων ποὺ δημοσιεύονται σ' αὐτά. Λυρικό παραλήρημα! Δυσκολέυσαι νὰ ξεχωρίσης μέσα σ' αὐτὸ μιὰ μελωδικὴ ἀτομικὴ φωνὴ πραγματικὰ ὑποσχόμενῃ κάτι...

Ποῦ νὰ ὀφείλεται τὸ σύμπτωμα; Στὸ ὅτι λείπουν οἱ Δάσκαλοι ποὺ θὰ ἐμπνέανε μεγαλύτερο σεβασμὸ καὶ αὐτοέλεγχο; Στὸ ὅτι λείπει ἡ κριτικὴ ἀθθεντία ποὺ θὰ ἐπέβαλε πειθαρχία καὶ τάξι; Στὸ ὅτι ἡ νέα τέχνη, μὲ τίς ἐλευθερίες της στοὺς ρυθμοὺς καὶ στὰ μέτρα, γενικώτερα στὴν ἔκφρασι καὶ στὴ μορφὴ, παρασύρει σὲ εὐκόλους πειραματισμούς; "Ὅταν τὸ «νέο κῶμα», τὸ «νέο ρεῦμα» δὲν ἐκφράζη πραγματικὰ τοὺς καημοὺς τοῦ πλήθους, ὅταν δὲν ἱκανοποιῇ τὴ λυτρωτικὴ ἀνάγκη τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ὅταν δὲν προσφέρῃ ἀνώτερη θεώρησι τῆς ζωῆς οὔτε γοητευτικὸ της δράμα, φυσικὸ εἶναι ὁ κάθε ψυχικὰ διψασμένος, ὁ κάθε διψασμένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, νὰ παρακινήθῃ νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος διέξοδο, νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ γράψῃ κι αὐτὸς αὐτὴ τὴν εὐκολὴ ποιήσι ποὺ τοῦ προσφέρεται. Ἀφαίρεσι, ἀποσάρκωσι, ἀπονεύρωσι, ἀποψίλωσι, λέξεις μὲ τὸ σταγονόμετρο, φράσεις κοντοφαλιδισμένες, κομπολόι δίχως χάντρες — ἔτοιμο τὸ ποίημα! Καὶ ὅλα τὰ εὐκολοεπίμαστα αὐτὰ ποιήματα, βγαλμένα σ' ὅλες τίς γλώσσες τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ ἴδιο καλοῦπι! Χαῖρε, ἀγνοημένη ἐθνικὴ αὐτοσυνείδησι! Χαῖρε, ἐξαφανισμένη προσωπικότης τοῦ ποιητῆ! Χαῖρε πνιγμένη ἀτομικὴ φωνή! Χαῖρε κρεουρογημένη δημιουργικὴ αὐτονομία!...

Ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια διανυγῆ πνεύματα εἶχαν προβλέψει τὴν κατολισθησι στὸν κακὸ δρόμο! Ἐνθυμοῦμαι τὴ γνώμη τοῦ Φλωμπέρ καὶ τοῦ Ὁσκάρ Οὐάιλντ, ποὺ φοβόντουσαν ὅτι θὰ κατὰστρεφε τὴ δημιουργικὴ Τέχνη ἢ ἄνοδος στὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῶν λαϊκῶν τάξεων. Ἐνθυμοῦμαι τὸ Μανιφέστο τοῦ Φρανσίς Ζάμ ἀπὸ τὸ 1929, δημοσιευμένο στὸ βιβλίον του «Θεῖος Πόνος»: «Τὸ βάραθρο ποὺ μὲ χωρίζει ἀπὸ τὴ νέα τέχνη, ἔγραφε, δημιουργήθηκε ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἐπιζητοῦν, ἴσως, τὴν εὐλικρίνεια, ἀλλὰ ποὺ σίγουρα ἔχουν χάσει τὸ λογικὸ τους». «Ἡ ἐπιστήμη ἐρήμωσε τὸν κόσμον ἀπὸ τοὺς Θεοὺς! κατέληγεν ὁ Τζιοβάννι Πάσκολι, γράφοντας γιὰ τὴν ποιητικὴ ἐξέλιξι στὸν περασμένο αἰῶνα... Γράφοντας ὅτι «Ἡ ποιήσι τοῦ αἰῶνα μας εἶναι ἡ τελευταία ἀπόρροια τῆς πρωτόγονης ἀντιλήψεως τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ζωῆς, ἀντιλήψεως ποὺ στηρίζεται στὴ φαντασία καὶ στὴ φαινομενικότητα. Ἄρχισε τώρα ἡ δεύτερη ἀντίληψι ποὺ βασίζεται στὴν πραγματικότητα καὶ στὴν ἐπιστήμη. Ἡ ποιήσι εἶναι τώρα ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ ἐπιστήμη φκιάνει συνείδησι». Ἀλλὰ «φκιάνει»; Ἐφκίασε;

«Ἡ ποιήσι πάει νὰ καταντήσῃ σήμερα παγωμένη Ἀργκό», ἔγραφεν ὁ Τζιοβάννι Παπίνι. «Ἡ μουσικὴ ξαναγυρίζει στὸ θόρυβο, ἡ ποιήσι ἀποκρούει ὅλες τίς

συνθήκες τις κατακτημένες και μεταβιβασμένες, διστάζει και χάνεται μέσα στο ἄμορφο, ζητάει σωτηρία στην ἀγριότητα» παραπονιέται ὁ Ἄντρον Ζίντ. Κι ὁ Μπενεντέττο Κρότσε ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου: «Κάτω ἀπὸ τὴν κακὴ ἢ ἀνύπαρχτη ποίησι τῶν καιρῶν μας, ἔγραφε, ὑπάρχει κάτι ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ξυπνήσει ἀνησυχίες καὶ αἴσθημα εὐθύνης στὰ σοβαρὰ μυαλὰ καὶ στὶς σοβαρὲς ψυχές. Καὶ ἡ φρόνησι ἀπαιτεῖ νὰ μὴν ἀδιαφορήσουμε . . .».

Δὲν ἀδιαφοροῦμε. Ἄλλὰ μὲ ποιὸν τρόπο νὰ ἐνδιαφεροῦμε; Μὲ ποιὸν τρόπο ν' ἀντιδράσουμε; Ἡ θεραπεία τῆς ποιήσεως μιὰ μόνο θεραπευτικὴ μέθοδο ἐπιδέχεται: Τὴν αὐτοθεραπεία τῆς!

Εὐτυχῶς — ἀθάνατος εἶναι ὁ Ἡράκλειτος! — «τὰ πάντα ρεῖ!» Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι κάποτε θὰ ξεκαθαρίσει ὁ μονόχρωτος κυκεῶνας! Κάποτε θὰ κατασταλάξει ἡ θολὴ κατεβασιά. Οἱ νέοι ἄνεμοι ἄρχισαν ἤδη νὰ κοπάζουν, τὰ νέα κύματα νὰ ἀναχαιτίζονται, τὰ νέα ρεύματα νὰ ἐκβάλλουν κάπου . . . Οἱ νεωτερισμοὶ δὲν ζοῦν πολὺ, ἀκμάζουν λιγώτερο. («Ἐκεῖνο ποὺ γηράζει πιὸ γρήγορα στὸν κόσμον», λέει ὁ Βαλερύ, «εἶναι ὁ νεωτερισμός»). «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα!» εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ἕως τώρα πόσα «καινὰ» ἔγιναν ἀρχαῖα, πόσα «καινὰ» διαδέχτηκαν καὶ διαδέχονται ἄλλα «καινὰ». Ἀπὸ τὰ «καινὰ» τοῦ παρόντος τί ἄλλο θέλουν νὰ προμαντέψουν οἱ ἀνησυχίες μας παρὰ τὰ «καινὰ» τοῦ μέλλοντος;

Αὐγινὸς κατεβατὸς ἀπὸ ψηλὲς κορφές ἄρχισε νὰ πνέη. Ἄνεμος ἐπιστροφῆς προμηνύεται. Ρεῦμα ἀναδρομικόν. Τὰ λοξὰ μονοπάτια τῶν («ἀναζητήσεων») ἔφτασαν στὸ ἀδιέξοδο. Ἡ εὐρεῖα λεωφόρος ὑπάρχει πάντοτε. Γρήγορα θ' ἀποδοθῆ πάλι στὴν κυκλοφορία. Δὲν γεννήθηκε ἀκόμα ἡ γενιὰ τῶν Ὑπερανθρώπων ποὺ θ' ἀνατρέφῃ τοὺς φυσικοὺς νόμους! Οἱ πολιτεῖες θ' ἀναδιοργανωθοῦν. Οἱ κοινότητες θὰ πειθαρχηθοῦν. Τὰ ἄτομα θὰ ἠρεμήσουν. Ἡ Ἐλευθερία, ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία, ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ἐλευθερία τῶν συνειδήσεων, ἡ ἐλευθερία τοῦ καθενὸς ποὺ σέβεται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἄλλου, ἡ αὐτοφρουρούμενη ἐλευθερία ἐνὸς ἐκάστου, θὰ κυριαρχήσῃ. Σ' αὐτὴν θὰ στηριχθῆ ὁ νέος πολιτισμός, ὁ οἰοσδήποτε πολιτισμὸς γιὰ νὰ ἐδραιώσῃ τὶς τεχνικὲς κατακτήσεις του! Ἄλλιῶς θὰ καταρρεύσῃ! Στὶς πνευματικὲς ἀξίες θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ βιδωθῆ ἡ Μηχανὴ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπαλήθευσι, κύρωσι, καταξίωσι. Ἄλλιῶς, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ ξεχαρβαλωθῆ! Μπορεῖ νὰ κατασυνθλίψῃ, ἴσως, ἡ Μηχανὴ πολλὰς ἄλλες ἀξίες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἄλλὰ τὶς δυὸ θεμελιώδεις ἀξίες τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἀγάπης δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς συντρίψῃ! Γιατὶ χωρὶς αὐτὲς δὲν στέκεται ὁ Ἄνθρωπος ὄρθιος στὰ πόδια του, δὲν σηκώνει τὸ μέτωπό του ψηλὰ πρὸς τὸ Φῶς! Θὰ σκοντάψῃ. Θὰ ξαναπέσῃ κατάχαμα νὰ περπατᾷ πάλι μὲ τὰ τέσσερα. Ἄλλὰ τότε

δὲν θὰ εἶναι πιά ἄνθρωπος. Ὅσοι πιστεύουν στὸν ἄνθρωπο δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πιστεύουν καὶ στὴν ἀνθρωπιά του. Ἄλλ' ἀνθρωπιά χωρὶς πνεῦμα, χωρὶς ψυχὴ, χωρὶς ἐλευθερία, χωρὶς ἀγάπη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ἡ Ζωὴ ξέρει πολλὰς ἀλήθειες, ἀλλ' ἀγνοεῖ ἀκόμα τὴν ἀλήθεια ποὺ γράφεται μὲ κεφαλαῖο «Α». Ὅμως προχωρεῖ... Προχωρεῖ χειροπιασμένη χέρι μὲ χέρι μὲ τὴ Λευτεριὰ καὶ μὲ τὴν Ἀγάπη. Προχωρεῖ! Καὶ θὰ προχωρήσῃ...

Μέσα στὴν εὐαγγελιζόμενη ἀπὸ τὴν αὐτοδυναμία τῆς Ζωῆς ὀρθόδοξη παλινόρθωσι τῆς Ἀνναστανίας τοῦ Λόγου, ἡ Ποίησι θὰ ξανάβρῃ τὴν ἀληθινὴ της οὐσία, τὴν ἀληθινὴ της μορφή, τὴν αἰωνία της ὁμορφιά, τὸν ὕψηλό της λόγο ὑπάρξεως. Θὰ ξαναγίνῃ τὸ βίωμα τῶν βιωμάτων μας, τὸ ὄνειρο τῶν ὀνείρων μας, ἡ Μοῖρα τῆς Μοίρας μας!

Ἡ Ποίησι! Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προνόμια τῆς Φυλῆς μας ἦταν ἡ ποιητικὴ της ἰδιοσυγκρασία, ἡ ποιητικὴ της προβολὴ στὴν Ἱστορία. Χαρούμενοι ἦταν οἱ αὐτόχθονες θεοὶ της. Ἀυρικὲς οἱ δόξες της. Τραγικὲς οἱ συμφορὲς της. Τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο δὲν ἔλειψεν ἀπὸ καμμιά χρονικὴ στιγμή τῆς ἱστορικῆς της πορείας. Ἡ Ἑλληνικὴ διάρκεια εἶναι προπαντὸς ποιητικὴ διάρκεια. Ἐσβησαν τὰ μεγάλα φῶτα. Δὲν ἔσβηνε ποτὲ τὸ λαδοκάντηλο. Τὰ βαριά σύννεφα τῆς σκλαβιάς ἐξαφάνιζαν προσωρινὰ τὸν ἄπλετο ἥλιο τῆς μόρφωσης. Δὲν ἔσβησαν ποτὲ τὴν ἀνθρακιά τῆς καρδιάς. Δὲν ἔσβησαν ποτὲ τὸ ἐνδότατο ἀσύλητο φῶς τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ἡμέρες σκοτεινές, νύχτες θαμπόφωτες. «Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νὰ περπατῶ...».

Κανεὶς Λαὸς δὲν ἐμεγαλούργησε, κανεὶς δὲν ἐπιβίωσεν ἂν δὲν εἶχε ζωντανή, ἔντονη, εὐλαλή ποιητικὴ φλέβα. Ποῦ εἶναι οἱ Ἀσσύριοι; Ποῦ εἶναι οἱ Βαβυλώνιοι; Ποῦ εἶναι οἱ Σκῦθες; Ποῦ εἶναι οἱ Καρχηδόνοι; Ἡ ἱστορικὴ τους ζωὴ ἔσβησε. Ἡ Ἑλληνικὴ ὅμως ζωὴ δὲν ἔσβησε. Κι οὔτε θὰ σβῆσῃ! Γιατὶ ἡ ποίησι κωλᾶ μέσα στὸ αἷμα τῆς Φυλῆς. Καὶ τὸ ἐμπλουτίζει. Καὶ τὸ ἀναζωογονεῖ.

Κανένα ἄλλο Ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ὀφείλει τόσα πολλὰ στὴν ποίησι, ὅσα τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος. Ἄν ρίξουμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκοπιὰ ἓνα ἀστραπιαῖο κωκλωτερές βλέμμα στὴν ἱστορία του θὰ πειστοῦμε πάραυτα γιὰ τὴ μεγάλη μας αὐτὴν ὀφειλὴ πρὸς τὴν ποίησι.

Στὰ ὀμηρικὰ ἔπη ὀφείλεται ἡ πρώτη ἱστορικὴ μας ἐνότητα.

Στοὺς μεγάλους κλασσικοὺς ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητος ὀφείλεται ἡ ἀποκορύφωσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεγαλείου.

Στὸν κύκλο τῶν Ἀκριτικῶν Τραγουδιῶν ὀφείλεται ἡ πανελλήνια συνειδητοποίηση τοῦ χιλιόχρονου Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ ἄθλου. Ὁ κύκλος ἐκεῖνος περιέφρα-

ξεν, άόρατος αλλά άπροσμάχητος, περιέφραξε τήν ψυχή τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, άνετώτερα από τὸ τεῖχος τῆς θρησκείας...

Στὰ κλέφτικα, τέλος, δημοτικά μας τραγούδια όφείλεται ή έπιβίωσι τοῦ πνεύματος τῆς Ἑλευθερίας, ή διατήρησι τοῦ ήρωϊκοῦ φρονήματος τοῦ Γένους, όφείλεται ή αδιάσειστη προσδοκία τῆς αναστάσεως τοῦ Ἔθνους. «Πάλι με χρόνους με καιρούς, πάλι δικά μας θά ᾽ναι!».

Ἄν άλλοι έσπέριοι γράφουν: «Ξέρουμε ότι ή ποιήσι είναι άπαραίτητη, αλλά δέν ξέρουμε σέ τί ακριβῶς» — έμεῖς οἱ Ἕλληνες τὸ ξέρουμε ακριβέστατα: Είναι άπαραίτητη γιά νά έπιζοῦν οἱ βιώσιμες Φυλές. Είναι άπαραίτητη γιά νά διαιωνίζονται οἱ ζωντανές Πατρίδες... Ἴσως όμως εκείνο πού δέν τὸ ξέρουμε όλο είναι ότι όχι μόνο μέσα στην Ἑλλάδα αλλά και έξω από αὐτήν τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι βοήθησε, δικαίωσεν, έσωσε τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα. Ἄν μέσα στή Χώρα μας ανάφλεγε τὸ Ἑλληνικὸ φρόνημα, έξω στις άλλες χώρες τῆς Εὐρώπης ανάφλεξε τὸ φιλελληνικὸ φρόνημα. Τὰ Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, δημοσιεύθηκαν στὸ 1824, σὲ γαλλικὴ μετάφρασι από τὸν Κλώντ Φλωριέλ στὸ Παρίσι, μεταφράστηκαν σύγκαιρα από τὸν Βίλελμ Μύλλερ και πολλοὺς άλλους στὰ Γερμανικά, τὸν Σάργ Μπρίνσλεϋ Σέρρινταν στὰ Ἀγγλικά, από τὸν Ν. Γνέδιτς στὰ Ρωσικά. Ἀργότερα, από τὸν Τομαζέο στὰ Ἱταλικά. Ἀγαπήθηκαν, θαυμάστηκαν, έπισύρανε τήν προσοχή και τή συμπάθεια όλου τοῦ καλλιερρημένου κοινου. Ἀποκάλυφαν τήν αείζωη ελληνικὴ ψυχή έως τὰ βάθη της! Ὁ Γκαίτε ειχεν ήδη μεταφράσει δείγματά τους από χειρόγραφες συλλογές και ειχε διαδηλώσει τὸν ανεπιφύλαχτο θαυμασμό του. Ὁ Σοῦμπερτ και ὁ Σοῦμαν ειχαν μελοποιήσει μεταφράσεις τους. Ὁ Σοῦμαν μελοποίησε τὸ ὠραῖο δημοτικὸ μας τραγούδι: «Κόρη μου όταν σέ φίλησα νύχτα ήταν, ποιός μᾶς ειδε;» Ὁ Γκαίτε εθαύμαζε πολὺ τὸ άλλο δημοτικὸ τοῦ χοροῦ: «Γιά μιὰ βολὰ εἶν' τὰ λεβεντιά...». Δέν ήταν μόνο τὰ καρνοφίλλια τῶν Κλεφτῶν ήταν και τὰ τραγούδια τους, πού γλυκολάλησαν στην παγκόσμια συνείδησι τήν άθανασία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους και τή δίκαιη αξίωσί του νά ζήση ελεύθερο.

Και ύψώνεται, αγαπητοί μου, αγαλάμορφο, έπιβλητικό, μεγαλειῶδες, ύψώνεται ενώπιόν μας άπαιτητικὸ τὸ Φάσμα τοῦ Ἀγνώστου Ἑλληνα Ποιητῆ. Θά είναι άσυγχώρητη παράλειψι αν σέ κάθε ελληνικὴ όμιλία γιά τήν ποιήσι δέν αναφέρεται ὁ μέγιστος αὐτὸς τῶν ελλήνων ποιητῶν τῶν νεωτέρων μας χρόνων: Ὁ Ἀγνώστος Ποιητῆς τῆς Δημόδους μας Ποιήσεως, ὁ μόνος Νεοέλληνα Ποιητῆς πού έχει τὸ ανástημα νά κοιτάξη τὸν Ὅμηρο κατάματα, ισουψής του!

Ἡ έπιβαλλόμενη και σήμερα μνεία τοῦ Ἀγνώστου μας Ποιητῆ μοῦ υπενθυμίζει παλαιότερη μνεία και παλαιότερη αναφορὰ πρὸς αὐτόν. Μοῦ υπενθυμίζει

χρέος ανεξόφλητον πρὸς αὐτόν. Καὶ ἀκόμη ἀρχὴ προσπαθείας ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους τούτου. Πᾶνε τριανταπέντε χρόνια, πὸν μέσα στὸν ἀπόηχο τοῦ ἐθνικοῦ ἐορτασμοῦ τῶν ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὴν ἐπανίδρυσιν τοῦ ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Δαμβέργης, ὀργανικὴ ψυχὴ τοῦ ἐορτασμοῦ ἐκείνου, (στὸν ὁποῖο εἶχα κ' ἐγὼ μιλήσει γιὰ τοὺς Μποτσαραίους), ἤρθε στὸ δημοσιογραφικὸ μου γραφεῖο νὰ συζητήσουμε μιὰ ἐπιγενόμενη ὠραία ἰδέα: Τὴν ἰδέα τῆς ἀνεγέρσεως τιμητικοῦ Μνημείου στὸν Ἄγνωστο Ποιητή. Συγκινημένος, πῆρα τὴν πρωτοβουλία τῆς πραγματοποιήσεώς της. Ἐκαμα τὸ 1935 μιὰν ὀμιλία γιὰ τὸ Δημοτικὸν Τραγούδι καὶ τὸν Ἄγνωστο Ποιητὴ του στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρασσοῦ». Συγκροτήσαμε ἐπιτροπὴ ἀπὸ λογοτέχνες καὶ προτείναμε νὰ γίνῃ πανελλήνιος ἔρανος, στὸν ὁποῖο κάθε Ἑλληὴν θὰ ἔδινε μόνον ἀπὸ μία δραχμὴ γιὰ τὴ χρηματοδότησιν τοῦ σκοποῦ. Ἡ ἰδέα τῆς μιᾶς δραχμῆς ἦταν τοῦ Δαμβέργη. Ἡ πρότασις εἶχεν ἀπήχησι. Ὑποεπιτροπὲς σχηματίστηκαν στὶς ἐπαρχίας. Πολλοὶ προσφέρθησαν νὰ συλλέξουν τίς δραχμῆς. Ἐπῆλθε, δυστυχῶς, ὁ πόλεμος καὶ ἡ προσπάθεια σταμάτησε.

Ἀναζητῶντας ἕνα προσημασμένον τέλος γιὰ τὴ σημερινή μου ὀμιλία, εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ θυμηθῶ τὴν παλαιὰ μας ἐκείνη ἰδέα. Μὲ τύφι γιὰ τὴν ἐγκατάλειψιν της ἐπὶ τριανταπέντε ὀλόκληρα χρόνια, αἰσθάνομαι παρηγοριὰ ὅτι μπορῶ νὰ τὴν ἐπαναφέρω στὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ Βῆμα τοῦτο. Βωμοὶ στὸν Ἄγνωστο Θεό, στὸν Ἄγνωστο Στρατιώτη πρωτοῦψώθησαν στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἄς ὑψωθῆ στὴ Νέα Ἑλλάδα καὶ ὁ Βωμὸς στὸν Ἄγνωστο Ποιητή. Ἡ δραχμὴ καὶ τοῦ πλούσιου καὶ τοῦ φτωχοῦ, ὁ ὀβολὸς τῆς χήρας, μπορεῖ νὰ ζητηθῆ ἀπὸ τοὺς δίσκους τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τίς αἴθουσες τῶν σχολείων, ἀπὸ τοὺς θαλάμους τῶν στρατῶνων, ἀπὸ τὸ περίσσευμα τοῦ ἐργοδοτοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημα τοῦ ἐργάτη. Ἐνα Μνημεῖο στὸν Ἄγνωστο Ποιητή, ἀνεγειρόμενον μὲ τοὺς ὀβολοὺς τῶν ἀγνώστων θαυμαστῶν θὰ ἔχη τὸ βαθύτερον θεμέλιωμα καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀέτωμα. Σὰν μιὰ πνευματικὴ δραχμὴ στὸ δίσκο τῆς ἱερῆς προσφορᾶς ρίπτω τὴν ἰδέα μου. Θὰ εἶμαι πολὺ εὐτυχῆς ἂν υἱοθετηθῆ. Καὶ πολὺ εὐτυχέστερος ἂν καρποφορήσῃ. Ἡ σύμπτωσις ὅτι γιορτάζονται τὸ προσεχὲς ἔτος τὰ ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν Κήρυξιν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνα τοῦ Ἑθνικοῦ καθιστᾶ πῶς ἐπιτακτικὴ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ ὀφειλόμενου χρέους πρὸς τὸν Ἄγνωστο Ποιητή!

Ἀπὸ ἄλλο χρέος ἄρχισα καὶ σὲ ἄλλο καταλήγω. Μὲ ἄλλα λόγια, ἐξέρχομαι... κατάχρεως ἀπὸ τὴ σημερινή μου ὀμιλία. Κατάχρεως ὅπωςδὴποτε καὶ πρὸς ὄλους ὑμᾶς πὸν εἶχατε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μὲ ἀκούσετε μὲ τόσον εὐγενῆ ὑπομονὴν στὴν ἐπιμοχθη προσπάθειά μου νὰ ἐξοφλήσω, ὅσο μου ἀναλογεῖ, ἕνα χρέος ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ ἀνεξόφλητο στοῦ διηγετικῆς — τὸ ποιητικὸ χρέος!